

proefsleuvenonderzoek

BAAC

ARCHEOLOGIE EN
BOUWHISTORIE

Giessenburg Kerkelijk centrum

Inventariserend veldonderzoek door
middel van proefsleuven

BAAC rapport A-12.0185

februari 2013

Auteur:

drs. M.C. Brouwer

Status:

Definitief

Colofon

ISSN	1873-9350
Auteur:	drs. M.C. Brouwer
Veldwerk:	drs. M.C. Brouwer drs. W. Kemme L. Dentener
Vondstdeterminatie:	Ir. S. van Daalen drs. M. Hendriksen M. Tolboom MA drs. A.C. van de Venne (Kerament) J.T. Zeiler (ArcheoBone)
Tekeningen:	J. van Gestel
Redactie:	drs. J.F. van der Weerden
Copyright:	Factum Firmitas / BAAC bv, 's-Hertogenbosch.

Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Factum Firmitas en/of BAAC bv te 's-Hertogenbosch.

BAAC bv

Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie.

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
Fax: (073) 61 49 877
E-mail: denbosch@baac.nl

Bergsingel 81-85
7411 CN Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
Fax: (0570) 618 430
E-mail: deventer@baac.nl

Inhoud

	■	Samenvatting	7
1	■	Inleiding	9
		1.1 Aanleiding	9
		1.2 Ligging en aard van het terrein	11
		1.3 Administratieve gegevens	11
2	■	Onderzoekskader	13
		2.1 Landschappelijke achtergrond	13
		2.2 Historische achtergrond	14
		2.3 Archeologische achtergrond	16
		2.4 Onderzoeksvragen	18
		2.5 Werkwijze	19
		2.5.1 Veldwerk	19
		2.5.2 Uitwerking	21
3	■	Resultaten	23
		3.1 Sporen	23
		3.2 Vondsten	28
		3.2.1 Aardewerk	28
		3.2.2 Glas	32
		3.2.3 Natuursteen	33
		3.2.4 Hout	34
		3.2.5 Dierlijk botmateriaal	35
		3.2.6 Schelpen	36
		3.3 Monsters	37
4	■	Synthese, waardering en advies	39
		4.1 Synthese	39
		4.2 Waardering	40
		4.3 Advies	42
5	■	Literatuur en bronnen	45
6	■	Lijst van afbeeldingen	47
	■	Bijlagen	
		Bijlage 1. Geologische en archeologische tijdvakken	
		Bijlage 2. Archis: onderzoeksmeldingen, waarnemingen en monumenten	
		Bijlage 3. Boorpuntenkaart RAAP	
		Bijlage 4. Oostprofiel	
		Bijlage 5. Allesporenkaart, vlak 1	
		Bijlage 6. Allesporenkaart, vlak 2	
		Bijlage 7. Determinatie aardewerk (digitaal)	

- Bijlage 8. Determinatie glas (digitaal)
- Bijlage 9. Determinatie natuursteen(digitaal)
- Bijlage 10. Determinatie dierlijk botmateriaal (digitaal)
- Bijlage 11. Sporenlijst (digitaal)

Samenvatting

Het plangebied Kerkelijk centrum bevindt zich in de historische kern van het voormalige Giessen-Nieuwkerk in het huidige Giessenburg. In 2011 heeft een booronderzoek in het plangebied aanwijzingen voor een woonheuvel met sporen en vondsten vanaf de 12de eeuw opgeleverd.

In het plangebied is een nieuw kerkelijk centrum voor de Hervormde Gemeente van Giessenburg gepland. Omdat de realisatie van deze nieuwbouw gepaard zal gaan met bodemverstorende activiteiten lopen de eventueel aanwezige archeologische resten gevaar. De bevoegde overheid heeft daarom besloten een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven uit te laten voeren om vast te stellen of binnen het onderzoeksgebied daadwerkelijk archeologische resten aanwezig zijn. Het onderzoek is uitgevoerd door BAAC bv.

Aan de noordzijde van het onderzoeksgebied is een woonheuvel aangetroffen. Het terrein is in de 14de eeuw ontgonnen en vanwege het inklinken van het veen regelmatig opgehoogd. Hierdoor is een woonheuvel ontstaan. Tijdens het onderzoek is alleen het achterterrein van de woonheuvel onderzocht, de daadwerkelijk bewoning bevindt zich ten noorden van het onderzoeksgebied. Op het achterterrein is een kuil met haardafval uit de 14de/15de eeuw aangetroffen, twee kuilen met kachelafval uit de 17de eeuw en een houten paal. Hierbij valt op dat vondstmateriaal uit de 16de eeuw ondervertegenwoordigd is. Vermoedelijk is sprake van een bewoningshaat dat mogelijk in verband kan worden gebracht met de Tachtigjarige Oorlog.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

BAAC bv (*onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie*) heeft in opdracht van Factum Firmitas een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven uitgevoerd in plangebied Kerkelijk centrum te Giessenburg (gemeente Giessenlanden).

In het plangebied is een nieuw kerkelijk centrum voor de Hervormde Gemeente van Giessenburg gepland. Omdat de bouwwerkzaamheden een bedreiging vormen voor eventueel aanwezige archeologische resten is archeologisch onderzoek noodzakelijk. Door RAAP is in 2011 een bureau- en inventariserend veldonderzoek (karterende fase) uitgevoerd.¹ Dit onderzoek heeft aanwijzingen voor een woonheuvel aan de noordzijde van het plangebied opgeleverd. Hier worden sporen en vondsten vanaf de 12de eeuw verwacht. Om vast te stellen of in het plangebied daadwerkelijk archeologische vondsten en sporen aanwezig zijn, is door de bevoegde overheid besloten een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven (IVO-p) uit te voeren. Voor het onderzoek is door RAAP een programma van eisen (PvE) opgesteld.² Aangezien in het plangebied sprake was van een ernstige verontreiniging met lood heeft het proefsleuvenonderzoek gelijktijdig met de bodemsanering plaatsgevonden.

Afb. 1.01 Sfeerfoto van de werkzaamheden.

- 1 Jordanov 2011.
- 2 Kruidhof 2011.

Het veldwerk heeft plaatsgevonden op 11, 12 en 13 juni 2012. Het veldteam bestond uit M.C. Brouwer (senior KNA-archeoloog), L. Dentener (veldtechnicus) en W. Kemme (KNA-archeoloog). In verband met de bodemvervuiling konden vrijwilligers niet in het veld worden ingezet. De sanering is uitgevoerd door Wallaard Noordeloos bv met Kees Kwakernaak als DLP-er. De kraan is geleverd door De Kuiper Noordeloos bv met als machinist Jan Rietveld.

Afb. 1.02 Ligging van het plangebied.

1.2 Ligging en aard van het terrein

Het plangebied is gelegen in de historische kern van Giessenburg en heeft een oppervlak van circa 3700 m² (Afb. 1.02). In het plangebied bevinden zich de Hervormde Kerk, kerkelijk centrum De Rank, de pastorie van de Hervormde Gemeente en de bebouwing van Dorpsstraat 53-55 (inclusief achterterrein). Het plangebied wordt begrensd door de Kerkweg, de Dorpsstraat en de Breestraat.

Het onderzoeksgebied bevindt zich aan de oostzijde van het plangebied en heeft een oppervlak van circa 1325 m². Aan de noordzijde wordt de locatie begrensd door de bebouwing van Dorpsstraat 53-55. Aan de westzijde bevinden zich het huidige kerkelijk centrum, de kerk en de pastorie. Aan de noordoostzijde van het onderzoeksgebied bevinden zich de bebouwing en het achterterrein van Dorpsstraat 51. Aan de zuidoost- en zuidzijde wordt de locatie begrensd door parkeerplaatsen aan de Breestraat. Het onderzoeksgebied bestaat uit een verwaarloosde tuin inclusief bomen.

1.3 Administratieve gegevens

Onderzoekgegevens

Type onderzoek	Inventariserend Veldonderzoek door middel van proefsleuven
Datum veldwerk	11, 12 en 13 juni 2012
Uitvoerder	BAAC bv, vestiging 's-Hertogenbosch Graaf van Solmsweg 103 5222 BS 's-Hertogenbosch 073 – 613 6219
Projectleider	drs. M.C. Brouwer
BAAC-rapport	A-12.0185
Opdrachtgever	Factum Firmitas dhr. C. School Mgr. Suijsstraat 20 5375 AG Reek
Bevoegde overheid	Gemeente Giessenlanden dhr. J. Venderbos Postbus 1 4223 ZG Hoornaar Tel.: 0183 - 583838
Beheer documentatie	Provinciaal Archeologisch Depot Zuid-Holland Contactpersoon: dhr. F. Kleinhuis (0172-421688), f.kleinhuis@pzh.nl
Beheer vondstmateriaal	Provinciaal Archeologisch Depot Zuid-Holland Contactpersoon: dhr. F. Kleinhuis (0172-421688), f.kleinhuis@pzh.nl

Locatiegegevens

Provincie	Zuid-Holland
Gemeente	Giessenlanden

Plaats	Giessenburg
Toponiem	Kerkelijk Centrum
Kaartblad	38G
Oppervlakte plangebied	3700 m ²
Oppervlakte onderzoeksgebied	1325 m ²
RD-coördinaten	NW: 120652.3649 / 429424.6165 NO: 120655.9574 / 429426.3757 ZW: 120678.7534 / 429370.731 ZO: 120682.3458 / 429372.4901
Status Cultuurhistorische Hoofdstructuur van Zuid-Holland	Stads- of dorpskern: zone met zeer grote kans op archeologische sporen

Gegevens Archis

Onderzoeksmeldingsnummer	52254
Onderzoeksnummer	43045
AMK-terrein	15743
Vondstmeldingsnummer(s)	417065 (vooronderzoek RAAP) 420291 (IVO-p BAAC bv)
Periode(s)	Late middeleeuwen en nieuwe tijd

2 Onderzoekskader

2.1 Landschappelijke achtergrond

Het plangebied ligt in de Alblasserwaard op de zuidoostelijke oever van de rivier De Giessen. De Alblasserwaard ligt in een overgangszone tussen het rivierengebied in het oosten en het primariene getijdengebied in het westen. De afzettingen die zich momenteel aan de oppervlakte bevinden, zijn gevormd en afgezet in het laatste deel van het Pleistoceen (dagzomende rivierduinen) en het Holoceen (stroomgordels, crevassen en komgebieden).

Op de geomorfologische kaart is de historische kern van Giessenburg (het voormalige Giessen-Nieuwkerk) niet gekarteerd. Gezien de vormeenheden in de directe omgeving lijkt het plangebied zich op een rivierkom en oeverwalachtige vlakte (2M22) te bevinden. Het tijdens een overstroming van een rivier getransporteerde materiaal bezinkt pas bij vermindering van de stroomsnelheid; het grovere materiaal wordt nabij de rivier afgezet, waardoor oeverwallen ontstaan. Verder van de rivier af ligt dan vaak een overgang met zwak reliëf (2M22) naar een zeer vlak gebied, waar de fijnste bestanddelen tot bezinking komen (1M23). De bodem in het plangebied bestaat vermoedelijk uit komafzettingen (Formatie van Echteld) op Hollandveen (Formatie van Nieuwkoop).

Ook op de bodemkaart is Giessenburg niet gekarteerd. Gezien de vormeenheden in de directe omgeving zijn in het plangebied kalkloze drechtvaaggronden aanwezig met grondwatertrap III. Dit houdt in dat de gemiddelde laagste grondwaterstand tussen de 80 en 120 cm -mv ligt en dat de gemiddeld hoogste grondwaterstand meer dan 40 cm -mv ligt. Drechtvaaggronden liggen op het veen. Het zijn hydrokleivaaggronden met een moerige laag dikker dan 40 cm die tussen 40 en 80 cm diepte begint. In tegenstelling tot liedeergronden hebben drechtvaaggronden geen donkere minerale eerdlaag.

Op het AHN is aan de noordwestzijde van het plangebied ter hoogte van de kerk een duidelijke verhoging zichtbaar. Het maaiveld bevindt zich hier op het hoogste punt op circa 1,4 m +NAP. Het onderzoeksgebied bevindt zich aan de oostzijde van het plangebied en varieert in hoogte. Direct achter de bebouwing van de Dorpsstraat bevindt het maaiveld zich op circa 0,4 m +NAP. Aan de zuidzijde van het onderzoeksgebied, direct langs de Breestraat bevindt het maaiveld zich bijna 2 m lager op een hoogte van circa 1,6 m -NAP.

2.2 Historische achtergrond

Het plangebied ligt in Giessenburg, een dorp in de gemeente Giessenlanden. De gemeente Giessenlanden is in 1986 ontstaan en bestaat uit Arkel, Giessenburg, Giessen-Oudekerk, Hoogblokland, Hoornaar, Noordeloos en Schelluinen. Tussen 1957 en 1986 behoorde het plangebied tot gemeente Giessenburg, met de dorpen Giessen-Nieuwkerk, Giessen-Oudekerk en Peursum. Tot 1957 behoorde de onderzoekslocatie tot gemeente Giessen-Nieuwkerk met de polders Muisbroek, Doet en Neerpolder.³

Het dorp Giessen-Nieuwkerk is ontstaan als ontginningsdorp. Vanaf de 11de/12de eeuw vinden onder toezicht van de Utrechtse kapittels en Hollandse graven grootschalige veenontginningen plaats in de Alblasserwaard. Hierbij speelden de rivieren en veenstromen een centrale rol.⁴ Bij de ontginning werden duidelijk afgebakende kavels aangelegd met scheislotten en woonheuvels. De scheislotten dienden niet alleen voor waterafvoer en erfafscheiding, maar de vrijgekomen grond werd ook gebruikt om kades op te werpen tegen overstromingswater. De woonheuvels werden zo dicht mogelijk bij de oevers opgeworpen omdat daar klei en rietpollen aanwezig waren voor ophoging.⁵ In het ontgonnen gebied was in eerste instantie graanteelt (zonder bemaling) mogelijk. Hier werden de voorste akkers (dicht bij de woonheuvels) voor gebruikt. Om wateroverlast tegen te gaan werd in 1277 door graaf Floris V een ringdijk aangelegd waar de ambacht Giessen-Nieuwkerk overigens pas in 1281 op werd aangesloten. In de 14de eeuw waren door de stijging van de waterstand in de rivieren en het inklinken van de veenbodem toch weer wijzigingen nodig in het waterafvoerstelsel. De graanteelt was nu vrijwel onmogelijk en veeteelt nam de belangrijkste plaats in binnen het boerenleven. Giessen-Nieuwkerk behoorde in die tijd tot de vrije heerlijkheid Giessen die in bezit was van de heren van Brederode. Het kasteel Giessenburght was in de late middeleeuwen eigendom van deze heren. Giessen-Nieuwkerk kende niet alleen een schepenrechtbank voor de kleine strafprocessen en civiele zaken, maar ook een hoge rechtbank (de vierschaar) waar grotere criminele zaken voorkwamen. Deze hoge vierschaar werd gevormd door leenmannen van het kasteel Giessenburght.

De huidige kerk van Giessen-Nieuwkerk stamt uit de late middeleeuwen en is in de loop van de 15de eeuw onder regie van het bisdom Utrecht gebouwd. Het betreft een eenvoudige eenbeukige kerk met koor, schip en westtoren. Het is goed mogelijk dat deze kerk een (houten) voorganger heeft gehad maar hier is verder niets over bekend. Hoewel het oorspronkelijke schip van de kerk in 1877/1878 volledig vernieuwd is, stamt de houten kap van het koor (voorzien van een merkensysteem met visjes) nog uit de 15de eeuw. De vloeren van het schip en het koor zijn in de loop van de tijd geregeld opgehoogd. Dit is te zien aan het hoogteverschil tussen deze vloeren en de vloer van de toren. Het lijkt er dan ook op dat zelfs de hoger gelegen kerk met wateroverlast te kampen had. In de 16de eeuw vindt de reformatie plaats al wordt dit in de omgeving van het plangebied relatief laat doorgevoerd. In eerste instantie valt Giessen-Nieuwkerk onder de Hervormde Gemeente van Giessen-Oudekerk die in 1585/1586 is opgericht. Mogelijk woonden te Giessen-Nieuwkerk in de tweede helft van de 16de eeuw te weinig mensen om een eigen kerkelijke gemeente te

3 Tot gemeente Giessen-Nieuwkerk behoorden zowel het dorp Giessen-Nieuwkerk als het dorp Peursum. Tussen 1812 en 1817 heeft Schelluinen ook tot deze gemeente behoord. De gemeente wordt tot eind 19de eeuw ook wel Giessen-Nieuwkerk en Muisbroek genoemd.

4 De Kok 2007, blz. 50.

5 De Kok 2007, blz. 56.

Afb. 2.01 Kadastrale minuut 1832 met daarop het plangebied, de onderzoekslocatie en de aangelegde proefsleuf.

vormen.⁶ Omstreeks het begin van de tachtigjarige oorlog (rond 1568) werd de streek geplaagd door watersnoden en oorlogsdreiging.⁷ Het was een periode van armoede en ellende. Veel boeren moesten noodgedwongen hun boerderij verkopen (voor weinig geld) en trokken naar de stad. Pas in 1592 krijgt het dorp een eigen gemeente en ontstaat de Hervormde Gemeente van Giessen-Nieuwkerk met als eerste dominee ds. J. la Motius. Zowel Giessen-Oudekerk als Giessen-Nieuwkerk vallen onder de classis Dordrecht. Tegenwoordig valt de gemeente onder de classis Alblasterdam, ring Hardinxveld.

Op de kadastrale minuut van 1832 beslaat het plangebied zeven percelen (Afb. 2.01). De percelen aan de westzijde van het plangebied zijn in het bezit van de kerk van Giessen-Nieuwkerk. Het betreft twee tuinen (888 en 889), de pastorie met schuur (890) en de kerk (891). Het oostelijke deel van het plangebied, tevens het onderzoeksgebied, is verdeeld in drie percelen. De noordelijke twee percelen zijn in bezit van Leendert Rijnen (smid). Het betreft een huis & erf (892) langs de Voordijk (huidige Dorpsstraat) met direct ten zuiden daarvan een tuin (893). Dit zijn overigens niet de enige percelen die Rijnen in zijn bezit heeft. Ten noorden van het plangebied zijn nog twee erven met huis (1195 en 1197) zijn eigendom. Daarnaast bezit hij nog drie andere percelen die in gebruik zijn als weiland (738 en 863) en tuin (573). Het zuidoostelijke perceel (887) in het plangebied is in het bezit van Pieter van de Koppel (timmerman) en wordt gebruikt als boomgaard. Ook Van de Koppel bezit meerdere percelen waaronder nog een boomgaard (896), bos/hakhout (901 en 1184), bouwland (885), tuin (886), een erf (898) en op twee plaatsen een erf met huis (897 en 900). De boomgaard binnen het plangebied was vermoedelijk vanuit het oosten bereikbaar via het erf en de tuin.

De topografische kaarten van Giessenburg zijn niet gedetailleerd genoeg om inzicht te krijgen in de bebouwing binnen het plangebied. De pastorie lijkt in de loop van de 19de eeuw verplaatst te zijn naar de noordzijde van het plangebied, direct ten westen van Dorpsstraat 53-55. In 1985 heeft dit gebouw plaats moeten maken voor het huidige kerkelijke centrum De Rank. Ten tijde van de sloop was al een nieuwe pastorie gebouwd. Het betreft de huidige pastorie die zich vrijwel op dezelfde locatie bevindt als de pastorie uit 1832.

2.3 Archeologische achtergrond

Op de Cultuurhistorische Hoofdstructuur van Zuid-Holland (CHS) valt het hele plangebied binnen een zone met een zeer grote kans op archeologische sporen (stads- of dorpskern). Op de Indiatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) is binnen het plangebied een tweedeling aanwezig. Voor de zuidelijke helft van het plangebied geldt een lage trefkans. Aan de noordzijde van het plangebied, langs de Dorpsstraat is sprake van een hoge trefkans. Dit deel valt ook binnen Archis-monumentnummer 15743 waarvoor een hoge archeologische waarde geldt (Bijlage 2). Het betreft een dorpsterp uit de late middeleeuwen – nieuwe tijd.

Voor het plangebied is in 2011 door RAAP een bureau- en inventariserend

6 Deze samenwerking kan ook te maken hebben met een tekort aan predikanten gedurende de begintijd van de Hervormde Kerk.

7 De Kok 2007.

veldonderzoek door middel van boringen (karterende fase) uitgevoerd (onderzoeksmeldingsnummer 45998 en waarnemingsnummer 428729).⁸ Tijdens het onderzoek zijn negen boringen ter hoogte van het huidige onderzoeksgebied gezet en één boring aan de zuidoostzijde van het koor van de kerk (Bijlage 3). In alle boringen zijn ophogingspakketten aangetroffen met een datering tussen de volle middeleeuwen en nieuwe tijd. Aan de noordzijde van het onderzoeksgebied houdt de ophoging vermoedelijk verband met de ligging van een woonheuvel. Aan de zuidzijde is de ophoging minder dik en kan ook aan akkerlagen gedacht worden. Onder de ophogingslagen is bosveen aangetroffen. Het veen bevindt zich op een diepte van 2,10 m -NAP (boring 1) aan de noordzijde en 1,80 m -NAP (boring 7) aan de zuidzijde van het onderzoeksgebied.

Ongeveer 50 m ten oosten van het onderzoeksgebied is in 1980 door de voormalige ROB archeologisch onderzoek uitgevoerd.⁹ Ter hoogte van het parkeerterrein tussen de Dorpsstraat en de Breestraat zijn twee werkputten van elk circa 20 bij 5 meter onderzocht.¹⁰ Op deze locatie was sprake van een oeverwal, bestaand uit een pakket klei- en veenlagen op het pure veen van de vaste ondergrond. Op deze oeverwal is in verschillende fasen een woonheuvel opgeworpen waarvan de basis zich op 2,25 m -NAP bevond. Door de onderzoekers zijn vier fasen onderscheiden.

- De eerste ophoging (circa 50 cm, tussen 2,25 en 1,75 -NAP) is in de eerste helft van de 12de eeuw opgebracht en bestond uit een laag veen- en kleiplaggen. Binnen de werkputten zijn geen sporen van bewoning aangetroffen die tot deze eerste fase gerekend moeten worden. De onderzoekers vermoeden dat de bijbehorende bewoning zich onder de huidige Dorpsstraat bevindt. Wel zijn greppels met een vrijwel noordwest-zuidoost oriëntatie aangetroffen, duidelijk afwijkend van de huidige verkavelingsrichting die grofweg noord-zuid georiënteerd is.
- De tweede ophoging (circa 50 cm, tussen 1,75 en 1,25 -NAP) dateert uit de tweede helft van de 12de eeuw en bestond uit humeuze klei en opgebracht veen met kleispitten. Aan de noordoostzijde is een gedeelte van drieschepig houten gebouw aangetroffen (zware houten palen voor de binnenconstructie en kleinere paaltjes van de westelijke lange wand). Het gebouw bevindt zich vermoedelijk gedeeltelijk onder de Dorpsstraat. Vanaf de boerderij loopt in zuidwestelijke richting een knuppelpad (2,5 tot 4 m breed) van neergevlijde boomstammen. Tevens is een afscheiding van vlechtwerk aangetroffen, vermoedelijk als begrenzing van het erf.
- De derde ophoging (circa 90 cm, tussen 1,25 en 0,35 -NAP) is in de 13de eeuw opgebracht en bestaat uit een kleilaag. In welke mate de ophoging met de bewoning samenvalt is onbekend.
- De vierde ophoging (circa 50 cm, tussen 0,35 -NAP en 0,15 +NAP) bestaat tevens uit klei en is aan het eind van de 13de en/of het begin van de 14de eeuw opgebracht. Bewoningssporen uit deze periode zijn niet gevonden maar de grofweg noord-zuid georiënteerde verkavelingsrichting dateert wel uit deze periode. In top van dit pakket zijn wel bewoningssporen uit de 15de eeuw tot heden aangetroffen, waaronder restanten van de gesloopte boerderij De Til.

8 Jordanov 2011.

9 Sarfatij 1981.

10 De exacte ligging van het onderzoek is onduidelijk. Door Koorevaar wordt het onderzoek op de parkeerplaats tussen de Dorpsstraat en de Breestraat geplaatst. Door Sarfatij wordt echter aangegeven dat de oostzijde van het onderzoek aan de Breestraat grensde. Mogelijk moet het onderzoek dan ook iets dichterbij het huidige onderzoek in de buurt geplaatst worden. In Archis lijkt in ieder geval een verkeerde locatie aan gegeven te zijn.

Direct ten noorden van het onderzoeksgebied heeft de AWN ter hoogte van Dorpsstraat 56 een verkennend booronderzoek uitgevoerd (onderzoeksmeldingsnummer 6421, waarnemingsnummer 48360). Hierbij zijn ophogingslagen uit de late middeleeuwen tot en met nieuwe tijd aangetroffen. Verspreid langs de Dorpsstraat zijn verder in Archis diverse waarnemingen van ophogingslagen opgenomen.¹¹

Ruim 100 meter ten westen van het onderzoeksgebied heeft de AWN in 1996 ter hoogte van Dorpsstraat 65-87 twee proefsleuven kunnen onderzoeken (onderzoeksmeldingsnummer 1371, waarnemingsnummer 49532). Aan de oostzijde van het terrein zijn afvallagen uit de late 14de eeuw aangetroffen. Daarboven was een 15de eeuws ophogingspakket aanwezig met sporen van een houten boerderij. Het gebouw is vermoedelijk in de 16de eeuw vervangen door steenbouw. De boerderij is waarschijnlijk in de 18de eeuw gesloopt waarna huizencomplex 65 t/m 69 is gebouwd met voorgevel direct aan de Dorpsstraat. In het westelijke deel van het terrein zijn geen bewonings- en ophogingslagen aangetroffen. Dit verschil tussen het oostelijke en westelijke deel van het terrein lijkt aan te tonen dat de bebouwing in de dorpskern van Giessen-Nieuwkerk lang beperkt is gebleven tot de eerste twee kavels (weren) ten westen van de kerk. De oudste kavels liggen haaks op de Dorpsstraat en buigen achter het achtererf in de richting van de achterliggende polderverkaveling. De westelijke percelen zijn vrijwel tot aan de Dorpsstraat op de polderverkaveling georiënteerd en bleven langer deel uitmaken van het polderland.

Ten westen van het plangebied is in 2011 door SOB Research een booronderzoek uitgevoerd langs de Neerpolderseweg. Ten oosten van het onderzoeksgebied zijn door Synthegra (onderzoeksmeldingsnummer 36171) en SOB Research (onderzoeksmeldingsnummers 11256, 36175 en 38379) onderzoeken uitgevoerd ten zuiden van de Dorpsstraat. Deze vier onderzoeken hebben verder geen resultaten opgeleverd.

2.4 Onderzoeksvragen

Het doel van het onderzoek is om vast te stellen of zich binnen de grenzen van het onderzoeksgebied behoudenswaardige archeologische resten bevinden. Indien archeologische sporen en vondsten worden aangetroffen, dienen voldoende gegevens verzameld te worden ten aanzien van de inhoudelijke, en fysieke kwaliteit van de vindplaats om tot een waardestelling van het gebied te komen. Om tot dit doel te komen, dienen de volgende onderzoeksvragen te worden beantwoord:¹²

- *Hoe ziet de geologische, geomorfologische en bodemkundige opbouw van het plangebied eruit en hou verhoudt/verhouden de vindplaats(en) zich in deze?*
- *In welke mate is het gebied verstoord?*
- *Waaruit bestaan de archeologische resten die zijn aangetroffen?*
- *Van welke(n) vindplaatstype(n) en welke datering(en) is er sprake?*
- *Wat zijn de horizontale en verticale begrenzingen, de ligging en de*

11 Onderzoeksmeldingsnummers 35705 t/m 35709, 35714, 35716, 35718, 35719, 35721, 35722, 35730 en 408516.

12 Kruidhof 2011.

- omvang van de vindplaats(en)?*
- *Indien grondsporen zijn aangetroffen: op welk niveau zijn deze leesbaar?*
 - *Wat is de precieze situatie met betrekking tot de gaafheid en conservering van de archeologische vondsten en sporen?*
 - *Is er sprake van een fasering in het ophogingspakket?*
 - *Zijn er verschillen tussen het noordelijk en zuidelijk deel van het onderzoeksgebied, zo ja welke?*
 - *Is er een ensemblewaarde met vindplaatsen binnen of uit de directe omgeving van het plangebied, meer specifiek de tijdens eerder onderzoek aangetroffen dorpsterp in de directe omgeving?*
 - *Zijn er aanwijzingen voor de aanwezigheid van een begraafplaats behorend bij de kerk?*
 - *Is of zijn er behoudenswaardige vindplaatsen aanwezig binnen de grenzen van het plangebied?*

2.5 Werkwijze

2.5.1 Veldwerk

In het onderzoeksgebied is een noord-zuid georiënteerde proefsleuf aangelegd (Afb. 2.02). De sleuf heeft een breedte van circa 4 m en een lengte van circa 45 m. De aanwezigheid van bomen aan de zuidzijde van het onderzoeksgebied en een sloot direct ten zuiden van het plangebied maakte het onmogelijk de geplande sleuf van 60 m aan te leggen. Aangezien het veen zich aan de zuidzijde van het plangebied vrijwel direct onder de bouwvoor bevond, was het inkorten van de sleuf verder geen probleem.¹³

Tijdens het onderzoek zijn twee vlakken aangelegd. Het eerste vlak bevond zich in het grootste deel van de sleuf direct onder de bouwvoor. Alleen aan de zuidzijde van de sleuf is direct door verdiept tot op het veen. Het eerste vlak bevond zich aan de noordzijde op circa 0,80 m –NAP en aan de zuidzijde op 1,90 m –NAP (in het veen). Omdat tijdens het verdiepen geen sporen zijn aangetroffen, is het tweede vlak direct op het veen aangelegd. Het veen bevond zich aan de noordzijde op circa 2,30 m –NAP en aan de zuidzijde op 1,80 m –NAP.

Aangezien binnen het onderzoeksgebied sprake is van een loodverontreiniging is de grond gedeeltelijk in depot gezet. Ter hoogte van *spot 3* is onderscheid gemaakt tussen de vervuilde grond van 0 tot 50 cm –MV en 50 tot 110 cm –MV en de schone grond >110 cm –MV. De vervuilde grond is tijdelijk in depot gezet binnen het onderzoeksgebied.

Tijdens het veldwerk is gewerkt conform KNA 3.2. Het vlak is aangelegd door een rupskraan met een gladde bak. De vondsten zijn verzameld per stratigrafische eenheid, per spoor of in vakken van 4 bij 5 m. Bij de aanleg van de vlakken is gebruik gemaakt van een metaaldetector. Het vlak is gefotografeerd, getekend (digitaal), beschreven en gewaterpast (om de 5 m). Het oostprofiel is volledig afgestoken, gefotografeerd, getekend en beschreven. Alle lagen en sporen in het profiel zijn doorzocht op vondsten. Verder is in de noordelijke

¹³ Conform PvE; Kruidhof 2011.

Afb. 2.02 Puttenplan.

helft van de proefsleuf aan de westzijde een profielkolom gedocumenteerd. Zowel het profiel als coupes zijn getekend op schaal 1:20.

2.5.2 Uitwerking

Zoals afgesproken met de opdrachtgever is direct na het veldwerk een evaluatierapport opgesteld waarin de eerste bevindingen kort zijn samengevat.¹⁴ Tevens bevat de evaluatie een (voorlopige) waardering van de vindplaats en een selectieadvies.

Alle sporen en vondsten worden op de normale manier uitgewerkt, conform KNA 3.2 en het programma van eisen. Al het vondstmateriaal wordt tot op ABR-vondstcategoriën gesplitst en per categorie geteld. Bij de uitwerking wordt aandacht besteed aan aard, datering, conservering en verspreiding. Aangezien het onderzoek voornamelijk ophogingslagen heeft opgeleverd, is de datering van het vondstmateriaal van groot belang voor de datering van deze lagen.

¹⁴ Brouwer 2012.

Afb. 3.01 a Foto van een deel van het oostprofiel aan de noordzijde van de proefsleuf. Onderaan is boven het grondwater nog net het veen zichtbaar. Direct daarboven bevindt zich een laag met verspit veen. De rest van het profiel bestaat uit ophogingslagen en enkele kuilen.

Afb. 3.01 b Foto van een deel van het oostprofiel aan de zuidzijde van de proefsleuf. Het kleipakket (spoor 1043) boven het veen is aan de noordzijde van de proefsleuf niet aangetroffen.

3 Resultaten

Op grond van het vooronderzoek werden in het onderzoeksgebied resten van een woonheuvel verwacht in de vorm van ophogingslagen met restanten van houtbouw en lemen vloeren vanaf de 12de eeuw en restanten van bakstenen funderingen/uitbraaksleuven vanaf de 14de/15de eeuw. Verder werden resten van erfstructuren verwacht zoals greppels, erfafscheidingen in de vorm van palenrijen, kuilen, gedempte sloten, beer- en/of waterputten, takken- of knuppelpaden.

Tijdens het proefsleuvenonderzoek is de verwachting bevestigd en zijn bewoningssporen en ophogingslagen aangetroffen. De sporen zijn wel minder oud dan verwacht, het oudste vondstmateriaal is in de 14de eeuw gedateerd. In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek besproken. Hierbij is bijlage 4 van belang waarop het oostprofiel (inclusief spoornummers) is afgebeeld. Tevens wordt verwezen naar bijlage 5 (allesporenkaart vlak 1) en bijlage 6 (allesporenkaart vlak 2).

3.1 Sporen

Tijdens het onderzoek is een veenpakket met houtresten met daarboven verschillende ophogingslagen aangetroffen. Het veen bevindt zich aan de zuidzijde op 1,60 m –NAP en aan de noordzijde op circa 2,3 m –NAP. Het veen bevindt zich aan de noordzijde vermoedelijk lager omdat het ingeklonken is door het ophogingspakket. De dikte van de ophoging (inclusief bouwvoor) varieert van 200 cm aan de noordzijde, 120 cm in het midden en 60 cm aan de zuidzijde van de proefsleuf.

Aan de noordzijde van de proefsleuf (zie afb. 3.01a) bevindt zich direct boven het veenpakket een laag met verspit veen met brokjes grijze klei (bovenzijde circa 2,22 m –NAP). In dit pakket zijn 18 wandscherven gedraaid grijs aardewerk (1250-1500) en een wandscherf steengoed met zoutglazuur (1300-1500) aangetroffen. Gezien de datering van het aardewerk lijkt het veen aan de noordzijde van het terrein in de 14de eeuw omgespit te zijn. Opvallend genoeg is deze verspitte laag aan de zuidzijde van de proefsleuf niet aangetroffen. Vermoedelijk is dit deel van het onderzoeksgebied pas op een later moment in gebruik genomen.

Boven de laag met verspit veen is een dun pakket grijze klei (spoor 1047) met slechts enkele houtskoolspikkels aanwezig. De laag is verder schoon en bevat geen baksteen- en/of aardewerkfragmenten of ander vondstmateriaal.

Vermoedelijk is het pakket klei afgezet tijdens een overstroming van de Giessen. Gezien het vondstmateriaal in de bovenliggende ophogingspakketten moet gedacht worden aan een overstroming in de 14de eeuw. Aan de zuidzijde van het onderzoeksgebied is ook een laag grijze klei (spoor 1043) aangetroffen (zie afb. 3.01b). Opvallend is de aanwezigheid van houtskoolspikkels, brokjes baksteen, een fragment roodbakkerend geglazuurd aardewerk (1600-1900) en een fragment van een dunne pijpsteen (1700-1900) in de laag. Dit verschil binnen eenzelfde pakket kan wellicht verklaard worden door een verschil in gebruik van het terrein. Aan de noordzijde is het onderzoeksgebied gebruikt voor bewoning en is het overstromingspakket vermoedelijk al snel afgedekt door ophogingslagen. Hierdoor zijn geen vondsten in het pakket terecht gekomen. De zuidzijde van het onderzoeksgebied is daarentegen niet opgehoogd maar altijd in gebruik geweest als bouwland. Hierdoor zijn niet alleen spikkels houtskool en brokjes baksteen in het pakket terecht gekomen maar ook vondstmateriaal uit de 18de/19de eeuw. Een tweede verschil is de dikte van beide lagen. Aan de noordzijde van het terrein heeft de laag (spoor 1047) een dikte van circa 8 cm terwijl het pakket (spoor 1043) aan de zuidzijde circa 20 cm dik is. Mogelijk is aan de noordzijde van het terrein een deel van het overstromingspakket verrommeld bij latere ophoging waardoor slechts een restant van het oorspronkelijke pakket bewaard is gebleven. Het is ook denkbaar dat tijdens de overstroming van de Giessen aan de zuidzijde van het terrein meer klei is afgezet dan aan de noordzijde. Het is echter niet uit te sluiten dat beide lagen (spoor 1047 en 1043) tot verschillende (overstromings)pakket behoren.

Een aantal noordoost-zuidwest georiënteerde greppels snijdt door het overstromingspakket heen. De vulling van een greppel aan de noordzijde (spoor 1042) bestaat uit bruinrijke gevlekte klei met enkele houtresten erin.¹⁵ De greppel wordt afgedekt door een ophogingspakket van iets zandige, gebroekte klei (spoor 1034) en doorsneden door een kuil van bruinrijke zandige klei (spoor 1030/1031). In de greppel is geen vondstmateriaal aangetroffen maar het ophogingspakket en de kuil hebben wel vondsten opgeleverd. Het aardewerk uit de ophoging (spoor 1034) bestaat uit steengoed en rood- en grijsbakkerend aardewerk met een datering in de 14de eeuw. In de kuil, die niet alleen de greppel maar ook het ophogingspakket doorsnijdt, zijn scherven rood- en grijsbakkerend aardewerk aangetroffen met een datering aan het eind van de 14de / begin van de 15de eeuw. Gezien de datering van de bovenliggende sporen lijkt de greppel in de 14de eeuw na de afzetting van een overstromingspakket (spoor 1047) gegraven te zijn. Aan de zuidzijde van de proefsleuf zijn ook enkele noordoost-zuidwest georiënteerde greppels aangetroffen. Twee greppelfragmenten (spoor 1009 en 1010) liggen in elkaars verlengde en behoren vermoedelijk tot dezelfde greppel (zie bijlage 3). De greppels hebben een gevlekte vulling van grijze en donkergrijze klei met daarin enkele fragmenten hout en baksteenspikkels. Een andere greppel (spoor 1012) bevindt zich iets verder naar het zuiden en heeft een overeenkomstige vulling. In beide greppels zijn geen fragmenten aardewerk aangetroffen. In spoor 1010 is wel een houten teloor aangetroffen met een datering in de 14de tot en met 16de eeuw. Het is dan ook goed mogelijk dat zowel de greppels aan de noordzijde als aan de zuidzijde in de 14de eeuw gegraven zijn. Wellicht zijn de greppels gebruikt voor de afwatering van het terrein.

15 Dit spoornummer is uitgedeeld in het oostprofiel. Deze greppel is op vlak 2 ook zichtbaar en heeft daar spoor 1018 gekregen.

Halverwege de proefsleuf is een vierde greppel (spoor 1024) met een noordoost-zuidwest oriëntatie aangetroffen. Deze greppel is meerdere keren nieuw uitgegraven en bevat zes verschillende vullingslagen. In de onderste vulling (v6) zijn twee wandscherven van grijsbakkend aardewerk (1250-1500) aangetroffen. Mogelijk stamt deze fase van de greppel evenals de andere drie andere greppels uit de 14de eeuw. In de overige vullingslagen zijn vondsten uit de 17de tot en met 19de eeuw aangetroffen. De greppel is dan ook lange tijd in gebruik geweest. Wel is opvallend dat vondstmateriaal uit de 16de eeuw ontbreekt. De greppel bevindt zich precies op de scheiding tussen het noordelijke deel met een pakket verspit veen en het zuidelijke deel waar deze verspitte laag ontbreekt. Bovendien komt de locatie van de greppel overeen met een perceelsgreppel die op de kadastrale minuut van 1832 wordt afgebeeld. De greppel moet dan ook geïnterpreteerd worden als perceelsgreppel, de scheiding tussen twee percelen met een verschillend gebruik. Het is overigens goed mogelijk dat de greppel bovendien is gebruikt voor de afwatering van het terrein, dit zal echter niet de hoofdfunctie zijn geweest. Langs de zuidzijde van de greppel zijn restanten van een drietal palen (spoor 1021, 1022 en 1023) aangetroffen. Tevens was in het profiel aan de noordzijde van de greppel een restant van een paal (spoor 1024, vulling 7) aanwezig. De greppel aan weerszijden beschoeid geweest te zijn.

Eén van de jongere opvullingslagen van de perceelsgreppel (spoor 1024) oversnijdt een kuil met twee vullingen. De onderste vulling (v2) bestaat uit grijze zandige klei met enkele fragmenten baksteen. De bovenste vulling (v1) bestaat uit donkere bruingrijze klei met onderin een dunne laag asresten. In deze laag zijn een dikke steel van een klei pijp (1600-1700), een rand van witbakkend aardewerk met loodglazuur (1500-1700) en een rand van roodbakkend aardewerk met loodglazuur (1500-1700) aangetroffen. Op grond van deze vondsten moet de kuil in de 17de eeuw gedateerd worden. Vermoedelijk is de kuil gebruikt als afvalkuil na het schoonmaken van een haardplaats. Wellicht hebben de bewoners van het pand direct ten noorden van het onderzoeksgebied hier as uit hun haardplaats weggegooid.

Aan de noordzijde van de proefsleuf zijn twee kuilen met kachelafval aangetroffen. De oudste van beide kuilen (spoor 1030/1031) is aan de hand van het aardewerk aan het eind van de 14de of begin van de 15de eeuw. In de kuil is verkit/verbrand materiaal aangetroffen, vermoedelijk betreft het fragmenten kachelafval. De kuil lijkt dan ook als afvalkuil te zijn gebruikt voor verbrande resten uit een kachel. Spoor 1029 is door deze afvalkuil gegraven. De vulling van de kuil bestaat uit bruingrijs gevlekte zandige klei met daarin kleine fragmenten leisteen en baksteen. Gezien de aanwezigheid van Hafner witbakkend geglazuurd aardewerk moet deze kuil in de 17de eeuw gedateerd worden. Ook in deze kuil zijn resten kachelafval aangetroffen. De afvalkuilen behoren vermoedelijk bij de bewoning die ter hoogte van de huidige bebouwing van Dorpsstraat 53-55 verwacht mag worden. De aangetroffen kuilen bevinden zich op het achterterrein van deze bewoning. Boven beide afvalkuilen worden afgedekt door ophogingslagen die op grond van het aardewerk voornamelijk in de 14de/15de eeuw gedateerd moeten worden. Een enkele laag bevat aardewerk dat tot in de eerste helft van de 16de eeuw kan voorkomen. In de noordoosthoek van de sleuf zijn daarnaast nog fragmenten aardewerk aangetroffen die in

Afb. 3.02 a Foto van afvalkuil spoor 1007 na het couperen.

Afb. 3.02 b Foto van de mestkuil spoor 1011 na het couperen.

de 17de-19de eeuw gedateerd moeten worden. Opvallend genoeg ontbreken vondsten uit de 16de eeuw grotendeels en aardewerk uit de tweede helft van de 16de eeuw is zelfs helemaal niet aanwezig.

Ter hoogte van beide kuilen is een houten paal (spoor 1013) in de grond geslagen (zie ook 3.3). De paal lijkt spoor 1030/1031 te snijden en de oudste datering van de paal ligt dan ook omstreeks het begin van de 15de eeuw. Het is echter goed mogelijk dat de paal veel jonger is.

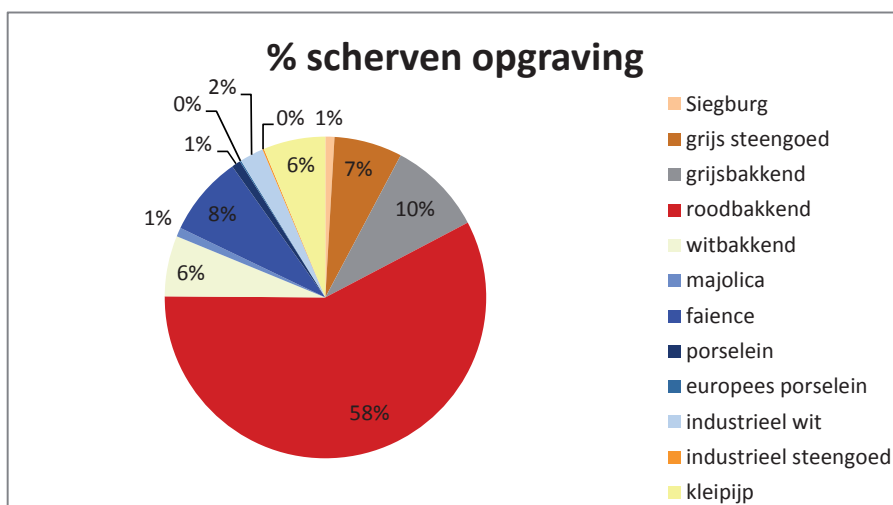
In de zuidelijke helft van de proefsleuf zijn een tweetal afvalkuilen (spoor 1006 en 1007) aanwezig (zie afb. 3.02a). De kuilen bevinden zich ten zuiden van de perceelsgreppel (spoor 1024). Beide sporen bevatten een grote hoeveelheid aardewerk maar daarnaast ook fragmenten glas en bot (zie paragraaf 3.2). Tijdens het couperen zijn geen duidelijke kuilen vastgesteld. Het is dan ook goed mogelijk dat het afval niet ingegraven is maar dat sprake was van een afvalhoop. Beide kuilen bevatten zowel vondsten uit de 17de als uit de 18de eeuw en lijken daardoor lange tijd opengelegen te hebben. De jongste vondsten hebben een datering aan het eind van de 18de eeuw. Daarna is de afvalkuil/hoop buiten gebruik geraakt.

Ten zuiden van deze afvalkuilen is een mestkuil (spoor 1011) aangetroffen met drie vullingslagen (zie afb. 3.02b). De kuil is door het overstromingspakket (spoor 1043) heen gegraven. De onderste vulling (v3) bestaat uit een pakket van geperst stro. Daarboven bevindt zich een laag (v2) van donkergrijze en donkerbruine zandige klei met daarin fragmenten aardewerk en glas. Deze vulling wordt afgedekt door een laag grijze klei (v1). Onder het aardewerk bevinden zich fragmenten fayence, roodbakkend aardewerk, steengoed, porselein, industrieel wit en een kop van een kleipijp. Op grond van deze vondsten wordt de mestkuil omstreeks het einde van de 18de eeuw gedateerd.

3.2 Vondsten

3.2.1 Aardewerk (A.C. van de Venne)

Tijdens het archeologisch onderzoek in Giessenburg zijn 671 fragmenten aardewerk gevonden uit de middeleeuwen en de nieuwe tijd. Dit betreft voor ongeveer een derde deel aanlegvondsten. De meeste scherven zijn afkomstig uit sporen, waarvan het merendeel afkomstig uit twee afvalkuilen (spoor 1006 en spoor 1007). Met uitzondering van enkele grote fragmenten aardewerk uit de kuilen is het materiaal fragmentarisch. Waar het kon is in de database de type-aanduiding genoteerd van het zogenaamde 'Deventer Systeem'.¹⁶ Hieronder zal een beknopt overzicht worden gegeven van de middeleeuwse aardewerksoorten en zullen de twee afvalkuilen worden besproken.

Afb. 3.03 Grafiek met het percentage op basis van het aantal scherven per aardewerksoort uit de sporen.

Aardewerksoorten

Het oudste aardewerk betreft een klein wandfragment roodbakkend (Vlaams) hoogversierd aardewerk. Dit is versierd met verticale, rechte, afwisselend geel en groen geglazuurde slijblijnen. Deze versiering komt onder het hoogversierd aardewerk frequent voor en is niet nauwkeuriger te dateren dan de gehele looptijd van het aardewerk van de late 12de tot en met de eerste helft van de 14de eeuw.¹⁷ Aangezien in Giessenburg ander typerend 12de- of 13de-eeuws aardewerk ontbreekt betreft het waarschijnlijk een scherp die dateert in de 14de eeuw.

Naast hoogversierd aardewerk komen fragmenten middeleeuws grijs- en roodbakkend aardewerk voor. Grijs- en roodbakkend aardewerk zijn beide vanaf de tweede helft van de 13de eeuw vervaardigd in gespecialiseerde productiecentra. Terwijl het aardewerk voorheen voornamelijk op huishoudelijk niveau werd vervaardigd ontstond als gevolg van de verstedelijking en bevolkingstoename met name in veel steden een ambachtelijke industrie. Bekende productiecentra zijn onder andere Bergen op Zoom, Aardenburg, Leiden, Delft, Haarlem en Utrecht. Vrijwel in alle gevallen werd grijsbakkend aardewerk samen met roodbakkend aardewerk geproduceerd.¹⁸ Het

16 Zie o.a. Bartels 1999, 519-520.

17 De Groote 2008, 143-144.
Verhaeghe 1982, 164.

18 Bartels 1999, 93, 105.

grijsbakkend aardewerk in Giessenburg bestaat uit fragmenten van kannen op standlobben of standring met kraagrand, kom en pot. Onder het roodbakkend aardewerk komen uit deze periode bakpan (met holle steel), bord, grape, kan, kom, pispot (op holle bodem), vetvanger en vergiet voor. De ontwikkeling van spaarzaam geglazuurd naar volledig inwendig geglazuurd roodbakkend aardewerk vond plaats in de eerste helft van de 15de eeuw. Pas aan het eind van de 16de eeuw zijn de meeste vormen geheel geglazuurd.¹⁹ Een andere ontwikkeling is een uitbreiding van het vormenscala. De fragmenten roodbakkend aardewerk uit de nieuwe tijd (na 1500) zijn afkomstig van bakpan, bord, deksel, grape, kachelpan, kan, kom, komfoor, kop, pispot, (voorraad)pot, test, theepot, vergiet en vetvanger. Deze zijn niet meer allemaal afkomstig van lokale productiecentra. Vanaf circa 1700 verdwenen veel van deze lokale centra en kwamen er grote centra met interregionale verspreiding naar voren, zoals Friesland en het Nederrijns gebied. De aardewerkcentra uit West-Brabant (met name Bergen op Zoom en Oosterhout) behielden in de 18de en 19de eeuw hun belangrijke positie. In Holland nam Gouda een belangrijke positie in, dat tevens een belangrijke producent was voor het maken van tabakspijpen.²⁰ Typisch Goudse voorwerpen zijn onder het materiaal uit Giessenburg niet herkend, wel fragmenten van slibversierde Nederrijnse borden, Friese kommen, vergieten en potten (met slibversiering en puntige oren) en typerende borden met slibversiering en cilindrische grappen en kachelpannen uit West-Brabant.

Witbakkend aardewerk is in de late middeleeuwen gemaakt in verschillende steengoedcentra in het Rijnland en in de bekende productiecentra in het Maasland, zoals Andenne en Namen. Na 1400 neemt de import van dit aardewerk uit het Rijn- en Maasgebied toe. Dan start ook op beperkte schaal de productie van witbakkend aardewerk in Nederland. Vanaf het midden van de 16de eeuw neemt deze lokale productie toe met een hoogtepunt in de 18de en 19de eeuw. Doordat er veel onderling werd geïmiteerd is het echter problematisch de herkomst vast te stellen.²¹ Het witbakkend aardewerk van de opgraving dateert hoofdzakelijk in de 17de en 18de eeuw, waaronder fragmenten van grape, kom, kop, pispot, steelkom en vergiet. Enkele fragmenten zijn versierd met bruine of groene vlekken, het zogenaamde vlekkengoed, dat zowel afkomstig kan zijn uit Gouda als uit Friesland

Het eerste volledig gesinterde steengoed dateert vanaf het laatste kwart van de 13de eeuw. Hierbij is de magering niet meer te herkennen. Aanvankelijk werd dit zowel in Zuid-Limburg als het Rijnland vervaardigd, maar vanaf het midden van de 14de eeuw waren het voornamelijk Duitse productiecentra die steengoed produceerden en exporteerden, zoals Langerwehe en Siegburg. Andere bekende productiecentra uit de late middeleeuwen zijn onder andere Aken en Raeren. Het onderscheid tussen 15de-eeuws steengoed uit Langerwehe, Aken en Raeren is door het kopiëren van vormen echter nauwelijks te maken.²² Op de opgraving zijn diverse fragmenten van kannen van blank steengoed uit Siegburg en grijs steengoed aangetroffen. De middeleeuwse exemplaren zijn voorzien van een geknepen standring, de jongere exemplaren uit de nieuwe tijd zijn voorzien van een standvoet. Opvallend is dat duidelijk 16de-eeuws steengoed nagenoeg lijkt te ontbreken. Naast het middeleeuwse steengoed komt vooral het latere 17de- en 18de-eeuwse steengoed uit Westerwald voor op de opgraving en enkele

19 Bartels 1999, 107.

20 Bartels 1999, 130.

21 Bartels 1999, 147.

22 Bartels 1999, 48-85.

fragmenten zogenaamd 'Braunzeug' met een bruin engobe en zoutglazuur uit Duitsland en industrieel steengoed uit Engeland. Dit laatste betreft het grijze zogenaamde 'saltglazed stoneware'.

Naast bovengenoemde aardewerksoorten komen fragmenten voor van majolica en faience. Waarbij het majolica alleen aan de bovenzijde is voorzien van tinglazuur en aan de onderzijde van loodglazuur en faience geheel is voorzien van tinglazuur. Noemenswaardig is een fragment van een majolica bord met blauw schaakbordmotief en kabelrand. Vergelijkbare borden zijn afkomstig uit Noord-Holland en dateren in het eerste kwart van de 17de eeuw.²³ Naast bordfragmenten is de bodem van een majolica kan aangetroffen. Het faience bestaat uit fragmenten van borden, kan, papkom en theepot. Het meeste hiervan is gewoon wit of monochroom blauw beschilderd. Slechts één randfragment is voorzien van groene bogen op de vlag. Met name in de periode na 1685 worden geregeld meerdere kleuren gebruikt bij het beschilderen van faience.²⁴

Porselein komt nauwelijks voor op de opgraving. Enkele fragmenten zijn afkomstig van een bord en kop van kapucijnerwaar met bruine buitenzijde en een kom, algemeen te dateren in de 18de eeuw. Een fragment van een kop van Europees porselein met een versiering van saksisch blauw dateert waarschijnlijk in de 19de eeuw. Ook enkele fragmenten van bord, kop en pispot van industrieel wit aardewerk dateren aan het eind van de 18de of 19de eeuw.

Onder de kleipijpen bevinden zich exemplaren uit verschillende perioden. Zo komen zowel het 17de-eeuwse dubbelconische model, als het trechtervormige model uit het eind van de 17de of eerste helft 18de eeuw, als ovoïde modellen uit de 18de of 19de eeuw voor.²⁵ Enkele exemplaren zijn voorzien van een hielmerk en bijmerk. De meeste duiden op een herkomst uit Gouda (bijmerk wapen van Gouda). Slechts één exemplaar heeft als bijmerk de boom van 's-Hertogenbosch (1810-1848).²⁶ Als steelversiering komen ruitjes met franse lelies voor, vooral populair in het midden van de 17de eeuw.²⁷ Radering op de steel komt voor vanaf de tweede helft van de 17de eeuw en een zigzag patroon rond 1700.²⁸

Spoor 1006 (afvalkuil)

Deze kuil bevat 102 fragmenten aardewerk waaronder in afnemende hoeveelheid roodbakkend aardewerk, faience, kleipijp, witbakkend aardewerk en enkele fragmenten Aziatisch porselein, grijs steengoed, en industrieel steengoed. Het roodbakkend aardewerk bestaat uit fragmenten van onder andere Nederrijnse en West-Brabantse borden met slibversiering, cilindrische grape met afgeronde kraagrand uit West-Brabant, kan, kom/ kop en test. Het faience bestaat uit fragmenten van borden, kop, kom en theepot. Tussen de kleipijpen bevinden zich vooral ovoïde modellen en twee oudere pijpenkoppen met een langgerekt dubbelconisch en trechtermodel. Het witbakkend aardewerk bestaat uit kom, grape en vlekkengoed. Het Aziatisch porselein betreft een kom van kapucijnerwaar met bruine buitenzijde en een kop met blauw motief en bruin randje. Het grijs steengoed bestaat uit een fragment van een pot uit Westerwald met een kobaltversiering en een pot met engobe en zoutglazuur, vermoedelijk afkomstig uit Langerwehe. Hieruit

23 Korf 1981, 129.

24 Bartels 1999, 202.

25 Duco 1987, 26-28.

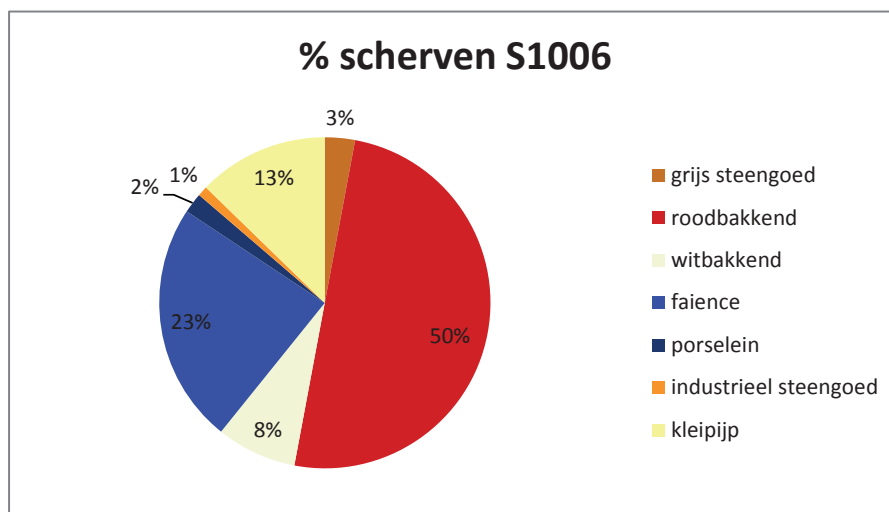
26 Van den Hurk & Nijhof 1983, 233-234.

27 Duco 1987, 81.

28 Duco 1987, 81-83.

kan worden geconcludeerd dat de kuil zowel 17de als 18de-eeuws aardewerk bevat. De aanwezigheid van diverse pijpenkoppen met een ovoïde vorm en de aanwezigheid van een industrieel steengoed deksel, die beide voorkomen vanaf circa 1740, duiden erop dat de kuil rond 1750 of in het derde kwart van de 18de eeuw geheel moet zijn gedicht.²⁹ Uit het aardewerk valt geen bijzondere status te herleiden.

Afb. 3.04 Grafiek met het percentage op basis van het aantal scherven per aardewerksoort uit kuil S1006.

Spoor 1007 (afvalkuil)

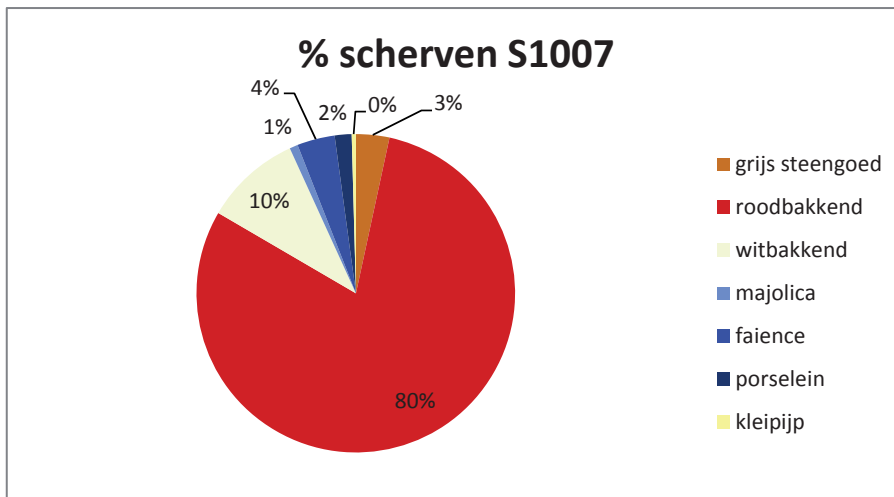
Uit deze kuil zijn 235 scherven afkomstig. Dit betreft voornamelijk roodbakend aardewerk (188 stuks) en in afnemende hoeveelheid witbakkend aardewerk, faience, grijs steengoed, Aziatisch porselein, majolica en kleipijp. Onder het roodbakend aardewerk bevinden zich fragmenten van bord, deksel, cilindrische grape met kraagrand en de wat jongere afgeronde kraagrand met dekselgeul, kachelpan, kom (o.a. r-kom-1), kop, pot, test, theepot en vergiet. Ook bevindt zich tussen het materiaal een typerende sluitrand van een gortpan en een bijbehorende deksel met dubbele rand (r-dek-16?). Deze vorm komt voor in de 18de en 19de eeuw.³⁰ Een van de jongste exemplaren van bovengenoemde vormen is de kachelpan die het eerst voorkomt in de tweede helft van de 18de eeuw.³¹ De tweede is een kom (r-kom-1) met een puntig oor en slibmarmering aan de binnenzijde. Deze puntige oren zijn een Fries kenmerk die vanaf het eind van de 18de of het begin van de 19de eeuw algemeen werd toegepast.³² Het witbakkend aardewerk bestaat uit grape, komfoor, pispot en vergiet, waaronder net als bij kuil S1006 vlekkengoed. Enkele fragmenten van de majolica en faience bordes en kan zijn voorzien van blauwe beschildering. Het grijs steengoed bevat fragmenten van potten en een kom uit Westerwald met kobalt en in het geval van de kom ook een ingekraste versiering van boogjes op de rand. Het Aziatisch porselein bestaat uit een bord (p-bor-1) van kapucijnierwaar en kop. Opvallend is het nagenoeg ontbreken van kleipijpfragmenten in deze kuil en het grote aandeel roodbakend aardewerk. Net als kuil S1006 bevat de kuil zowel 17de - als 18de-eeuws aardewerk. In dit geval is de kuil aan het eind van de 18de eeuw volledig opgevuld, gezien het puntoor van de Friese kom. Ook in dit geval valt geen bijzondere status uit het materiaal te herleiden.

29 Bartels 1999, 85. Duco 1987, 44.

30 Groeneweg 1992, 155.

31 Bartels 1999, 135, 166-167.

32 Van der Meulen & Smeele 2005, 272.

Afb. 3.05 Grafiek met het percentage op basis van het aantal scherven per aardewerksoort uit kuil S1007.

Conclusie

Wanneer wordt gekeken naar het totale aardewerkspectrum lijkt het terrein in gebruik te zijn genomen vanaf de eerste helft van de 14de eeuw. Hierna lijkt het terrein tot in de 20ste eeuw continu te zijn gebruikt, al is het aardewerk uit de 16de eeuw ondervertegenwoordigd. Bij de kuilen is het opvallend dat beide zowel aardewerk uit de 17de eeuw als aardewerk uit de 18de eeuw bevatten en dus gelijktijdig in gebruik zijn geweest. Beide kuilen hebben mogelijk lang open gelegen en zijn geleidelijk aan gevuld geraakt. Mogelijk is kuil S1007 hierbij iets langer in gebruik gebleven. Uit het materiaal is geen bijzondere status te herleiden.

3.2.2 Glas (M.A. Tolboom)

Tijdens het archeologisch onderzoek in Giessenburg zijn in totaal 76 fragmenten glas aangetroffen verdeeld over 11 vondstnummers. Het glas is verzameld tijdens de aanleg van het vlak en het couperen van sporen. Uit de sporen zijn voornamelijk fragmenten van achttiende-eeuwse wijnflessen en vensterglas afkomstig. Overig glasvondsten betreffen medicijn- of cosmetica flesjes, bekers en een kelkglas.

Het glas is in te delen in de groepen huishoudwaar (flessen, opslag voor vloeistoffen), drinkgerei (bekers en kelkglas) en bouw materiaal (vensterglas). Het geheel is representatief voor de periode vanaf de late 17de eeuw en de gehele 18de eeuw.

In deze paragraaf wordt per spoor het aangetroffen glas globaal beschreven, met als doel te komen tot een contextdatering. Omdat het vensterglas nauwelijks een bijdrage levert aan de contextdatering, wordt dit alleen genoemd, maar niet verder beschreven.

Spoor 1006 (afvalkuil)

Uit deze kuil zijn fragmenten van minimaal twee wijnflessen, een medicijn- of cosmetica fles, vensterglas en een kelkglas afkomstig. De bodemfragmenten van de wijnflessen gaven geen aanwijzing voor de vorm van de buik van de fles.

Zodoende kunnen de wijnflessen niet nauwkeuriger gedateerd worden dan aan het eind van de 17de en de 18de eeuw. Medicijn- of cosmeticafljes komen voor gedurende de 17de tot en met de 19de eeuw. De stam van het kelkglas is kenmerkend voor de laatste kwart van de 17de eeuw, vanwege het eenvoudige, holle stamprofiel.³³ Het glas dateert de kuil dus aan het eind van de 17de en in de vroege 18de eeuw.

Spoor 1007 (afvalkuil)

Uit deze kuil zijn minimaal negen wijnflessen, twee bekers en vensterglas afkomstig. Twee flessen lijken op basis van de aanzet van de bodem naar de buik aan specifieke typen te zijn toe te schrijven, namelijk een wijnfles met een uitgezakt bolvormige buik en een wijnfles met de grootste breedte bij de schouder. Deze typen dateren respectievelijk in de periode 1725-1760 en 1700-1750. Een beker is in reliëf geblazen en dateert in de 18de eeuw. Een conische beker is versierd met een gegraveerde golflijn onder de rand en een vis. Het graveren van glazen drinkgerei is gebruikelijk vanaf de late 17de en in de 18de eeuw. De kuil kan op basis van de glasvondsten gedateerd worden rond het tweede kwart van de 18de eeuw. Daarbij dient opgemerkt te worden dat de toewijzing van twee flessen aan specifieke typen niet geheel met zekerheid is.

Spoor 1011 (mestkuil)

Twee wijnflessen uit deze kuil zijn niet nauwkeuriger te dateren dan in de late 17de eeuw en de 18de eeuw.

Spoor 1024 (greppel)

Uit de greppel is een vrij lange hals van een medicijn- of cosmeticafljesje uit de 17de tot en met de 19de eeuw gevonden. In de greppel zat ook vensterglas.

3.2.3 Natuursteen

Tijdens het onderzoek zijn vijftien stuks natuursteen gevonden; veertien fragmenten leisteen en één stuk kalksteen. De meeste fragmenten (8 stuks) zijn verzameld tijdens de aanleg van het vlak. De overige fragmenten zijn afkomstig uit twee afvalkuilen, een kuil en een greppel.

Het fragment kalksteen is tijdens het verdiepen van het vlak verzameld. Het stuk is afkomstig uit de onderste ophogingslagen van de woonheuvel aan de noordzijde van het onderzoeksgebied. De kalk is mogelijk gebruikt om de pH te verhogen en de veengrond minder zuur te maken.

De leisteen is verspreid over het onderzoeksgebied aangetroffen. Leisteent is een platte steensoort met een gelaagde structuur die gebruikt wordt als dakbedekking. De leistenen worden net als dakpannen over elkaar heen geplaatst en door middel van nagels bevestigd. Hierdoor ontstaan nagelgaten in de stenen. Op drie fragmenten die tijdens het onderzoek zijn aangetroffen, zijn dergelijke nagelgaten aangetroffen. Het gebruik van leisteen als dakbedekking was in eerste instantie alleen weggelegd voor de daken van kerken en kastelen. De kans is groot dat de fragmenten leisteen oorspronkelijk afkomstig zijn van de Hervormde kerk van Giessenburg die zich ten westen van het onderzoeksgebied, binnen het plangebied bevindt. Deze kerk is in de loop van de 15de eeuw gebouwd.

33 Henkes 1994, 263-264, afb. 176.

Onder de verzamelde fragmenten leisteen bevindt zich ook een halve ronde schijf met een doorsnede van circa 11,2 cm. De vondst is aan de noordzijde van het onderzoeksgebied gedaan tijdens het verdiepen naar vlak 2. De schijf is in het midden voorzien van een gat. Het is onbekend of dit gat een nagelgat betreft of dat het gat expres in de schijf is aangebracht. Kleine ronde schijven van leisteen worden vaker tijdens archeologisch onderzoek aangetroffen. Ze hebben doorgaans een diameter van circa 4 cm en worden meestal geïnterpreteerd als speelschijf. Grotere exemplaren worden minder vaak gevonden maar komen wel voor. Deze grotere schijven lijken te groot om gebruikt te zijn bij bordspellen en zijn vermoedelijk bij een ander spel gebruikt.

3.2.4 Hout

In een greppel aan de zuidzijde van het plangebied (spoor 1010) zijn fragmenten van een houten voorwerp gevonden (zie afb. 3.06). Het betreft een vrijwel compleet, rond plankje met een opstaande rand. Het plankje heeft een diameter van circa 19 cm en is gemaakt van beukenhout.³⁴ Vermoedelijk betreft het een zogenaamde telloor. Deze plankjes dienden als bord aan tafel en werden van de 14de tot en met de 16de eeuw gebruikt.³⁵ Vaak worden op telloren snijsporen aangetroffen maar zijn op het aangetroffen bord vrijwel afwezig. Telloren zijn verder vaak rood (soms blauw) geschilderd.³⁶ Ook op het ronde plankje lijken verfstrepen aanwezig te zijn. De kleur van de verf is echter wel afwijkend en lijkt eerder wit of geel te zijn.

Afb. 3.06 Bovenaanzicht van de telloor.

- 34 De houtsoort is op 21 juni 2012 bepaald door dendrochronoloog ir. S. van Daalen.
- 35 Baart e.a. 1977.
- 36 Baart e.a. 1977.

3.3.5 Dierlijk botmateriaal (J.T. Zeiler)

Het grootste deel van de dierlijke resten (ca.70%) komt uit 17de-18de-eeuwse sporen, afvalkuilen en een greppel.³⁷ Het materiaal is in zijn geheel onverbrand, matig tot goed bewaard en matig gefragmenteerd. Het overgrote deel (90,5 %) van de 63 resten is op soort te determineren. Alle resten zijn afkomstig van zoogdieren, waarvan rund (*Bos taurus*) het meest talrijk vertegenwoordigd is. Daarnaast zijn resten van paard (*Equus caballus*) en varken (*Sus domesticus*) aangetroffen. Acht botfragmenten vertonen snij- of haksporen.

Materiaal uit 17de-18de-eeuwse contexten

De in totaal 35 botten (tabel 3.1) van rund zijn afkomstig uit de kop, romp (ribben en wervelkolom), schouder en voor- en achterpoten (incl. onderpoten). Ze vertegenwoordigen een of meer individuen: de vier gevallen waarin de slachtleeftijd te bepalen was geven een ouderdom van ten minste 7-10 maanden. Op twee na, een *phalanx I* (teenkoot) en een *carpale* (handwortelbeentje) zijn alle resten op te vatten als consumptieafval.

Haksporen op drie fragmenten van ribben en een van *humerus* (opperarmbeen) wijzen op het opdelen van het karkas, evenals snijsporen op een *femur* (dijbeen), vlak boven het distale (onderste) gewrichtsvlak. Snijsporen op een vierde ribfragment zijn veroorzaakt door het afsnijden van het vlees. De drie botten van paard zijn alle *metacarpi* (middenhandsbeenderen), waarvan in ieder geval twee van hetzelfde individu afkomstig zijn.³⁸ Dit dier was in ieder geval ouder dan 10-12 maanden (bijlage 10) en had een schofthoogte van 156,2 cm.³⁹ Het gaat dus om een groot paard, vergelijkbaar met bijvoorbeeld het Friese paard, dat een schofthoogte heeft van 155-170 cm. Van varken zijn een ribfragment en een deel van een *tibia* (scheenbeen) aangetroffen. Het laatste is afkomstig van een dier dat op zijn laatst vlak voor een leeftijd van 42 maanden is geslacht: het proximale (bovenste) gewrichtsvlak was nog niet met de schacht vergroeid.

Tabel 3.1 Aantallen (NR) en gewichten (BW, in g) dierlijk botmateriaal uit 17de-18de-eeuwse contexten (sporen 1006, 1007 en 1028). Geen percentages berekend vanwege kleine aantallen.

	NR	BW
Rund (<i>Bos taurus</i>)	35	2156,8
Paard (<i>Equus caballus</i>)	3	339,7
Varken (<i>Sus domesticus</i>)	2	73,9
Totaal zoogdieren, gedetermineerd	40	2570,4
Groot zoogdier	2	36,6
Zoogdier, indet.	2	4,4
Totaal zoogdieren, niet gedetermineerd	4	41,0

37 Het botonderzoek is uitgevoerd door ArcheoBone. Het volledige rapport is toegevoegd als bijlage 10.

38 Vondstnummers 29 en 30, een aan elkaar passende metacarpus 4 en metacarpus 2+3.

39 Berekend op grond van een grootste lengte (GL) van de metacarpus 2+3 van 258,1 mm.

Materiaal uit overige contexten

De soorten die in deze contexten zijn aangetroffen zijn dezelfde als in de 17de-18de-eeuwse greppel en afvalkuilen: rund, paard en varken (tabel 3.2). De botten van rund omvatten delen van de kop, romp (rib) en voor- en achterpoten.

Met uitzondering van een *metacarpus* en een *metatarsus* (middenvoetsbeen) gaat het in alle gevallen om consumptieafval. Voor zover de slachtleeftijden konden worden bepaald gaat het om minimaal één (jong)volwassen individu. Twee lange beenderen geven een slachtleeftijd van resp. meer dan 12-15 maanden en meer dan 24-30 maanden (bijlage 10). Een onderkaak is van een dier van ca. 2 jaar oud: de premolaren zijn al gewisseld, maar de derde molaar (M3) is nog niet doorgebroken. Van paard zijn drie resten aangetroffen: een onderkaakfragment en twee delen van een bekken (hoogstwaarschijnlijk van hetzelfde individu, een paard van meer dan 10-12 maanden oud).⁴⁰ Varken is eveneens met drie resten vertegenwoordigd: een bekkenfragment van een dier van meer dan een jaar oud, een deel van een *scapula* (schouderblad) en een fragment van een *humerus*. Op dit laatste bot zijn, evenals op een *tibia* van rund, haksporen te zien, veroorzaakt door het opdelen van het karkas.

	NR	BW
Rund (<i>Bos taurus</i>)	10	894,4
Paard (<i>Equus caballus</i>)	4	1285,7
Varken (<i>Sus domesticus</i>)	3	117,4
Totaal zoogdieren, gedetermineerd	17	2297,5
Groot zoogdier	2	30,7

Tabel 3.2 Aantallen (NR) en gewichten (BW, in g) dierlijk botmateriaal uit overige contexten (sporen 1000, 1020, 1028, 1031, 1032, 1040, 1041, 1042). Geen percentages berekend vanwege kleine aantallen.

Discussie

Het dierlijk botmateriaal uit Giessenburg geeft, zij het op beperkte schaal, informatie over de veestapel en de voedingsgewoonten ter plaatse. De meeste gegevens hebben betrekking op de 17^e-18^e eeuw, een periode waarover archeozoologisch weinig bekend is. De resten van rund zijn afkomstig van (jong)volwassen dieren en zijn voor het overgrote deel te interpreteren als consumptieafval. Het gegeven dat alle lichaamsdelen vertegenwoordigd zijn, met inbegrip van elementen uit de onderpoten die als slachtafval kunnen worden beschouwd, kan wijzen op lokale slacht. De weinige botten van varken zijn eveneens te beschouwen als maaltijdresten. Slachtsporen op botten van beide soorten weerspiegelen het proces van opdelen en ontvlezen van het karkas. Of men ook paardevles heeft gegeten is niet te zeggen. Op de botten die in principe als consumptieafval zouden kunnen beschouwd zijn geen slachtsporen te zien. Dit is een algemeen verschijnsel: op de meeste paardebotten uit archeologische context ontbreken slachtsporen, in tegenstelling tot botten van runderen en ander slachtvee. Op het eten van paardevles heeft eeuwenlang een taboe gelegen, dat pas in de loop van de 18de eeuw afnam. In de eerste helft van de 18de eeuw werd in de meeste Europese landen de verkoop van paardevles voor menselijk consumptie wettelijk geregeld en kwamen er gespecialiseerde paardenslagers.⁴¹

3.2.6 Schelpen

Tijdens het onderzoek zijn vier schelpen van zeeweekdieren aangetroffen. Het betreft in alle gevallen fragmenten van oesters. Oesters komen lokaal niet voor en zijn vanaf de kust naar Giessenburg vervoerd. Het is aannemelijk dat deze

40 Beide vondstnummer 6.

41 De Jong 2001.

zeeweekdieren voor consumptie zijn geïmporteerd.

De schelpen zijn aangetroffen tijdens de aanleg van het vlak en tijdens het couperen van spoor 1024 (greppel) en spoor 1007 (afvalkuil). Vermoedelijk betreft het restanten van maaltijden die deels bewust gedeponeerd zijn (zoals in de afvalkuil en eventueel in de greppel) en deels zijn weggegooid en in ophogingslagen terecht zijn gekomen.

3.3 Monsters

Tijdens het proefsleuvenonderzoek is één houtmonster verzameld. Het betreft de houten paal (spoor 1013) die aan de noordzijde van de proefsleuf is aangetroffen. Het hout is door een specialist gewaardeerd op geschiktheid voor dendro-chronologisch onderzoek.⁴² Tijdens de waardering is vastgesteld dat sprake was van eikenhout maar dat het hout te snel gegroeid was om op grond van jaarringen een datering te bepalen.

42 Het hout is op 20 juni 2012 gewaardeerd door dendro-chronoloog ir. S. van Daalen.

4 Synthese, waardering en advies

4.1 Synthese

Giessenburg-Nieuwkerk is als ontginningsdorp in de 11de/12de eeuw ontstaan. Het onderzoeksgebied lijkt echter pas later in gebruik genomen te zijn. Een laag van verspit veen uit de 14de eeuw vormt het eerste teken van menselijke activiteit op het terrein. Tijdens deze ontginning is alleen het veen aan de noordzijde van het terrein omgespit. Een afwateringssysteem lijkt ten tijde van de in gebruik name van het terrein niet nodig te zijn geweest. Overigens zijn er helemaal geen sporen aangetroffen die gekoppeld kunnen worden aan deze eerste fase.

Pas na een 14de eeuwse overstroming, waarbij een pakket grijze klei in het onderzoeksgebied is afgezet, is op het terrein een greppelsysteem aangelegd.⁴³ Of de aanleg van dit noordoost-zuidwest georiënteerde systeem een reactie is op de 14de eeuwse stijging van de waterstand in de rivieren en het inklinken van de veenbodem is, kan niet met zekerheid worden vastgesteld. Wel lijken de 14de eeuwse greppels gegraven te zijn voor een betere afwatering van het terrein. Eén van deze greppels (spoor 1024) heeft daarnaast tot in de 19de eeuw een functie als perceelsgreppel gehad. Deze greppel bevindt zich precies op de scheiding tussen het noordelijke deel van het terrein met de verspitte veenlaag en het zuidelijke perceel dat pas later in gebruik is genomen.

Vanaf de ontginning blijft tot in de 20ste eeuw sprake van een tweedeling binnen het terrein. Het noordelijke perceel is vanaf de 14de eeuw geregeld opgehoogd en is in gebruik geweest voor bewoning. De daadwerkelijke bewoning heeft zich vermoedelijk direct ten noorden van de aangelegde proefsleuf bevonden. De sporen die tijdens het onderzoek zijn aangetroffen, zijn niet opmerkelijk voor een achterterrein. Het gaat om afvalkuilen die vermoedelijk bedoeld zijn voor resten hard- en kachelafval. Mogelijk is een deel van het achterterrein gedurende de 14de/15de eeuw gebruikt als moestuin. In de onderste ophogingspakketten is een fragment kalk aangetroffen. De kalk is mogelijk gebruikt om de pH te verhogen en de veengrond minder zuur te maken. Het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied lijkt nooit bewoond te zijn geweest. Het perceel lijkt eerder gebruikt te zijn als bouw- of weiland. Met name de laatstgenoemde functie ligt voor de hand aangezien landbouw vanaf de 14de eeuw steeds problematischer werd door vernatting van het gebied. In de 19de eeuw is het perceel in gebruik als boomgaard. Het is goed mogelijk dat het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied ook in de voorgaande eeuwen een dusdanige functie heeft gehad. Op het perceel zijn twee afvalkuilen/-hopen aangetroffen die gedurende de 17de en 18de eeuw lange tijd open hebben

43 In de proefsleuf zijn vier greppels aangetroffen die onderdeel uitmaken van dit systeem. Het betreft spoor 1009/1010, spoor 1018/1042, spoor 1012 en spoor 1024.

gelegen. Daarnaast bevond zich hier een mestkuil die omstreeks het einde van de 18de eeuw gedateerd moet worden.

Opvallend genoeg is aardewerk uit de 16de eeuw binnen het onderzoeksgebied zeer spaarzaam en ontbreken scherven uit de tweede helft van de 16de eeuw. Mogelijk heeft dit te maken met de tachtigjarige oorlog en is in deze periode sprake geweest van een bewoningshiaat. In de 17de eeuw lijkt de bewoning weer terug te zijn binnen het plangebied.

4.2 Waardering

Aan de noordzijde van het onderzoeksgebied is sprake van een archeologische vindplaats. Het betreft een woonheuvel die vanaf de 14de eeuw is opgehoogd. De woonheuvel wordt aan de zuidzijde begrensd door een perceelsgreppel die op de kadastrale minuut van 1832 wordt weergegeven. De basis van de woonheuvel bevindt zich aan de noordzijde grofweg op 170 cm onder het maaiveld en ter hoogte van de perceelsgreppel circa 110 cm onder het maaiveld. In het ophogingspakket zijn op een diepte van circa 2 m –NAP bewoningssporen aangetroffen in de vorm van een greppel, kuilen en een houten paal. Het betreft vermoedelijk sporen op het achterterrein van bewoning die zich direct ten noorden van de proefsleuf aan de Dorpsstraat heeft bevonden. De vindplaats beperkt zich dan ook niet tot het onderzoeksgebied.

Om te bepalen of sprake is van een behoudenswaardige vindplaats, dient deze conform KNA 3.2 gewaardeerd te worden. Hierbij wordt achtereenvolgens aandacht besteed aan de beleving, de fysieke kwaliteit en de inhoudelijke kwaliteit. De resultaten van de waardering zijn samengevat in tabel 4.1.

De belevingswaarde van de vindplaats valt uiteen in twee criteria, namelijk schoonheid en herinneringswaarde. Wat betreft schoonheid scoort de aangetroffen woonheuvel gemiddeld. Het reliëf van de woonheuvel is als landschapselement nog zichtbaar vanaf het maaiveld. Er bestaat een duidelijke relatie met de omgeving. Van een herinneringswaarde is in dit geval geen sprake. Op grond van de belevingswaarde kan dan ook al gesproken worden van een behoudenswaardige vindplaats.

De fysieke kwaliteit van de vindplaats wordt bepaald aan de hand van de gaafheid en conservering. De gaafheid is de mate van het niet-verstoord zijn en de stabiliteit van de fysieke omgeving. Met conservering wordt de mate bedoeld waarin archeologisch vondstmateriaal is bewaard. Zowel wat betreft gaafheid als conservering scoort de vindplaats goed. Er is nauwelijks sprake van verstoring en zowel de sporen als vondsten zijn goed bewaard gebleven. Ook op grond van de fysieke kwaliteit is sprake van een behoudenswaardige vindplaats.

Tenslotte kan nog gekeken worden naar de inhoudelijke kwaliteit van de vindplaats. Hierbij wordt gekeken naar de zeldzaamheidswaarde, de informatiewaarde, de ensemblewaarde en de representativiteit. De zeldzaamheid is matig aangezien in de Alblasserwaard volop woonheuvels

en kerkheuvels aanwezig zijn. De informatiewaarde is daarentegen hoog aangezien slechts een gering aantal woonheuvels daadwerkelijk onderzocht is. De ensemblewaarde scoort gemiddeld tot goed aangezien zowel sprake is van een archeologische als een landschappelijke context. In de directe omgeving heeft een onderzoek op een woonheuvel plaatsgevonden waardoor niet alleen sprake is van een synchrone context (inter-site analyse) maar ook een diachrone context (ontwikkeling door de tijd heen) mogelijk is. Bovendien is ook sprake van een landschappelijke context. De representativiteit is tenslotte laag. De woonheuvel is wel representatief voor het gebied en voor de periode late middeleeuwen / nieuwe tijd, maar er zijn genoeg woonheuvels aanwezig waarvoor behoud is gegarandeerd.

Samenvattend kan geconcludeerd worden dat sprake is van een behoudenswaardige vindplaats.

Giessenburg, Kerkelijk Centrum. Archeologische waarderingstabel volgens KNA 3.2				
Vindplaats 1: woonheuvel				
Waarden	Criteria	Scores		
		Hoog	Midden	Laag
Beleving	Schoonheid		2	
	Herinneringswaarde	Niet van toepassing		
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	3		
	Conservering	3		
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid			1
	Informatiewaarde	3		
	Ensemblewaarde		2	
	Representativiteit			1

Tabel 4.1 Waardering van de vindplaats volgens de criteria van de KNA, versie 3.2.

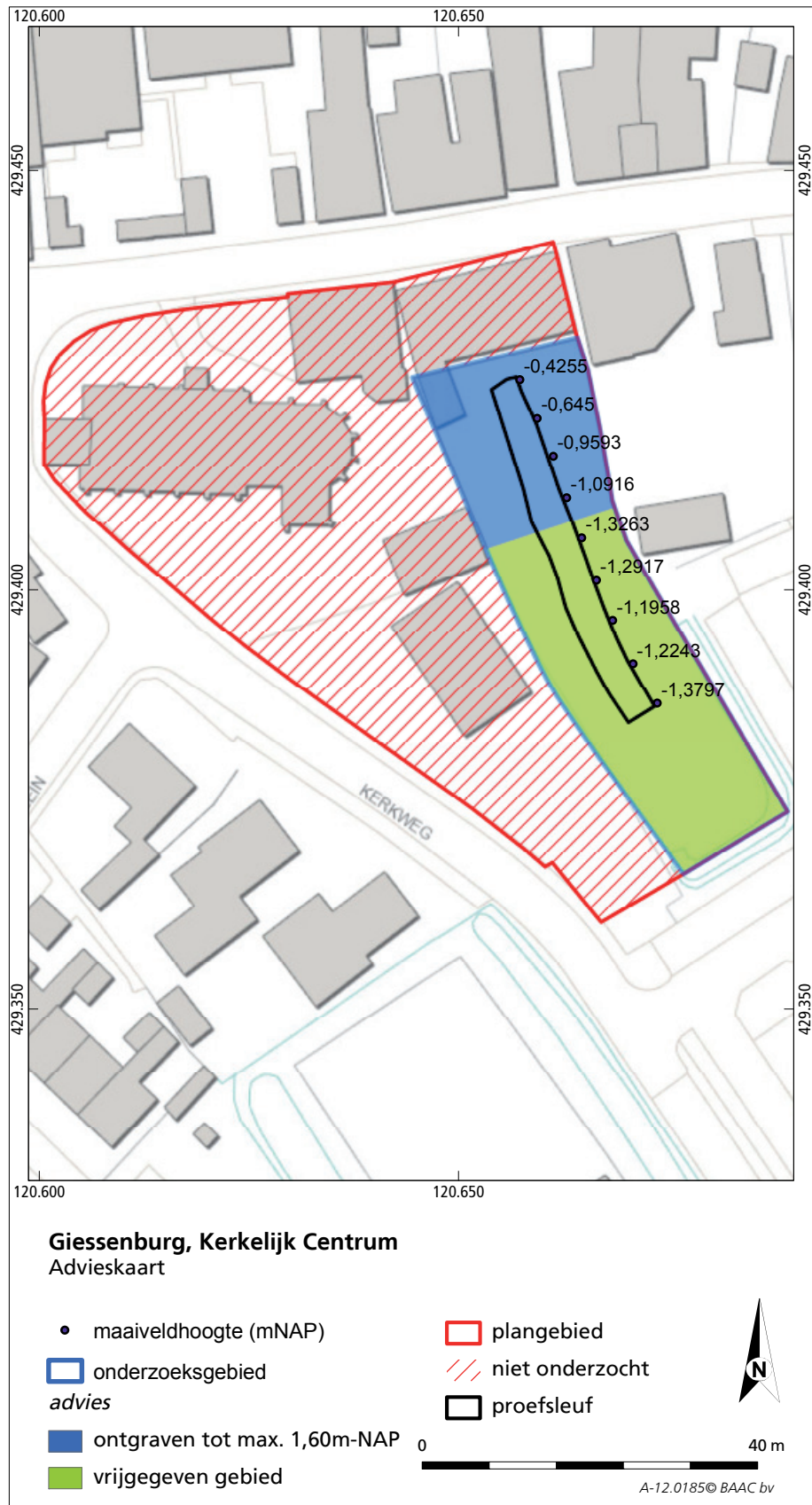
4.3 Advies

In het onderzoeksgebied is een behoudenswaardige vindplaats aanwezig. Deze bevindt zich aan de noordzijde van het terrein, waarbij het sporenniveau zich op circa 2 m –NAP bevindt. Voor deze vindplaats wordt behoud *in situ* geadviseerd. In dit deel van het onderzoeksgebied dienen dan ook geen ontgravingen plaats te vinden die een bedreiging vormen voor de vindplaats. Indien in het kader van de geplande nieuwbouw wel graafwerkzaamheden dieper dan 100 cm plaatsvinden, wordt geadviseerd deze werkzaamheden archeologisch te begeleiden.

Binnen het onderzoeksgebied dient nog een sanering plaats te vinden op spot 1 en 2. Op deze locaties bevindt zich een loodvervuiling tussen 0 en 50 cm onder het maaiveld. Spot 1 ligt aan de zuidzijde van het onderzoeksgebied en bevindt zich niet binnen de vindplaats. Spot 2 bevindt zich aan de noordzijde van het terrein en binnen de vindplaats. Aangezien hier voor de sanering slechts 50 cm wordt afgegraven, vormt de sanering geen bedreiging voor de vindplaats.

Bovenstaand advies vormt een zogenaamd selectieadvies. Dit betekent niet dat reeds gestart kan worden met bodemverstorende activiteiten of de daarop voorbereidende activiteiten. Het selectieadvies dient namelijk eerst beoordeeld te worden door de bevoegde overheid wat uiteindelijk leidt tot een selectiebesluit.

Hoewel getracht is een zo gefundeerd mogelijk advies te geven op grond van de gebruikte onderzoeksmethoden, kan de aanwezigheid van archeologische sporen of resten nooit volledig worden uitgesloten in de gebieden waarvoor geen vervolgonderzoek wordt aanbevolen. BAAC bv wil er daarom op wijzen dat men bij bodemverstorende activiteiten alert dient te zijn op de aanwezigheid van archeologische waarden (zoals vondstmateriaal en grondsporen). Bij het aantreffen van deze waarden dient men hiervan melding te maken bij de Minister (in de praktijk de RCE) conform artikel 53 van de Monumentenwet 1988.

Afb. 4.01 Advieskaart.

5

Literatuur en bronnen

Literatuur

- Baart, J. et al., 1977: *Opgravingen in Amsterdam; 20 jaar stadskernonderzoek*, Haarlem.
- Bartels, M., 1999: *Steden in Scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Amersfoort.
- Brouwer, M.C., 2012: *Evaluatierapport Giessenburg, Dorpsstraat 53-55; Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven*, 's-Hertogenbosch.
- Centraal College van Deskundigen (CCvD), 2010: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) Landbodems, versie 3.2*, SIKB, Gouda.
- Driesch, A., von den, 1976: *A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites*, Cambridge (USA).
- Duco, D. H., 1987: *De Nederlandse kleipijp. Handboek voor dateren en determineren*, Leiden.
- Groeneweg, G., 1992: *Bergen op Zooms aardewerk. Vormgeving en decoratie van gebruiksaardewerk gedurende 600 jaar pottenbakkersnijverheid in Bergen op Zoom, Waalre*.
- Groote, K. de, 2008: *Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de-16de eeuw) Deel 1* (Relicta Monografieën 1), Brussel.
- Habermehl, K.-H., 1975: *Die Alterbestimmung bei Haus- und Labortieren*, Berlin/Hamburg.
- Henkes, H.E., 1994: *Glas zonder glans. Vijf eeuwen gebruiksglas uit de bodem van de Lage Landen 1300-1800*, (Rotterdam Papers 9), Rotterdam.
- Hurk, J.L.F. van den & E. Nijhof, 1983: Pijpen, in: H.L. Janssen, *Van Bosch tot Stad, opgravingen in 's-Hertogenbosch*, 's-Hertogenbosch.
- Jong, T. de, 2001: *Het beste paard van stal*, Gemeente Eindhoven, afdeling Archeologie.
- Jordanov, M., 2011: *Plangebied Dorpsstraat 53-55 te Giessenburg, gemeente Giessenlanden; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek*, RAAP-notitie 3806, Weesp.
- Korf, D., 1981: *Nederlandse Majolica*, Haarlem.
- Kok, H. de, 2007: *Boer en boerderij in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden*, Ameide.
- Kruidhof, C.N., 2011: *Programma van Eisen; Dorpsstraat 53-55 te Giessenburg*, Weesp.
- May, E., 1985: Widerristhöhe und Langknochenmasse bei Pferden – ein immer noch aktuelles Problem, *Zeitschrift für Tierzüchtung und Züchtungsbiologie* 87, 89-138.
- Meulen, A. van der & P. Smeele 2005: *Fries Aardewerk. De pottenbakkers van Friesland 1750-1950. Het ambacht, de mensen, het aardewerk*, Leiden.
- Projectgroep Archeologie AHR, 2003: *Specificaties voor datastructuur en formulieren ten behoeve van Archeologische Monumentenzorg AHR-project*.
- Sarfati, H., 1981: Giessenburg, in: *Archeologische kroniek van Holland over 1980; II Zuid-Holland*, Holland 13, Amersfoort.
- Uerpmann, H.-P., 1973: Animal bone finds and economic archaeology: a critical study of "osteo-archaeological" method, *World Archaeology* 4, 307-22.
- Verhaeghe, F., 1982: Laat-middeleeuws hoogversierd aardewerk in de Lage Landen, in: J.G.N. Renaud (red.), *Rotterdam Papers IV A contribution to medieval archaeology*, Rotterdam.

Internet

<http://www.watwaswaar.nl>

6 Lijst van afbeeldingen

Afb. 1.01	Sfeerfoto van de werkzaamheden
Afb. 1.02	Ligging van het plangebied
Afb. 2.01	Kadastrale minuut 1832 met daarop het plangebied, de onderzoekslocatie en de aangelegde proefsleuf.
Afb. 2.02	Puttenplan.
Afb. 3.01 a	Foto van een deel van het oostprofiel aan de noordzijde van de proefsleuf. Onderaan is boven het grondwater nog net het veen zichtbaar. Direct daarboven bevindt zich een laag met verspit veen. De rest van het profiel bestaat uit ophogingslagen en enkele kuilen.
Afb. 3.01 b	Foto van een deel van het oostprofiel aan de zuidzijde van de proefsleuf. Het kleipakket (spoor 1043) boven het veen is aan de noordzijde van de proefsleuf niet aangetroffen.
Afb. 3.02 a	Foto van afvalkuil spoor 1007 na het couperen.
Afb. 3.02 b	Foto van de mestkuil spoor 1011 na het couperen
Afb. 3.03	<i>Grafiek met het percentage op basis van het aantal scherven per aardewerksoort uit de sporen.</i>
Afb. 3.04	<i>Grafiek met het percentage op basis van het aantal scherven per aardewerksoort uit kuil S1006.</i>
Afb. 3.05	<i>Grafiek met het percentage op basis van het aantal scherven per aardewerksoort uit kuil S1007.</i>
Afb. 3.06	Bovenaanzicht van de telloor.
Tabel 3.1	Aantallen (NR) en gewichten (BW, in g) dierlijk botmateriaal uit 17 ^e -18 ^e -eeuwse contexten (sporen 1006, 1007 en 1028). Geen percentages berekend vanwege kleine aantallen.
Tabel 3.2	Aantallen (NR) en gewichten (BW, in g) dierlijk botmateriaal uit overige contexten (sporen 1000, 1020, 1028, 1031, 1032, 1040, 1041, 1042). Geen percentages berekend vanwege kleine aantallen.
Tabel 4.1	<i>Waardering van de vindplaats volgens de criteria van de KNA, versie 3.2.</i>

Bijlagen

- 1 ■ Geologische en archeologische tijdvakken
- 2 ■ Archis: onderzoeksmeldingen, waarnemingen en monumenten
- 3 ■ Boorpuntenkaart RAAP
- 4 ■ Oostprofiel
- 5 ■ Allesporenkaart, vlak 1
- 6 ■ Allesporenkaart, vlak 2
- 7 ■ Determinatielijst aardewerk (digitaal)
- 8 ■ Determinatielijst glas (digitaal)
- 9 ■ Determinatielijst natuursteen (digitaal)
- 10 ■ Determinatielijst dierlijk bot (digitaal)
- 11 ■ Sporenlijst (digitaal)

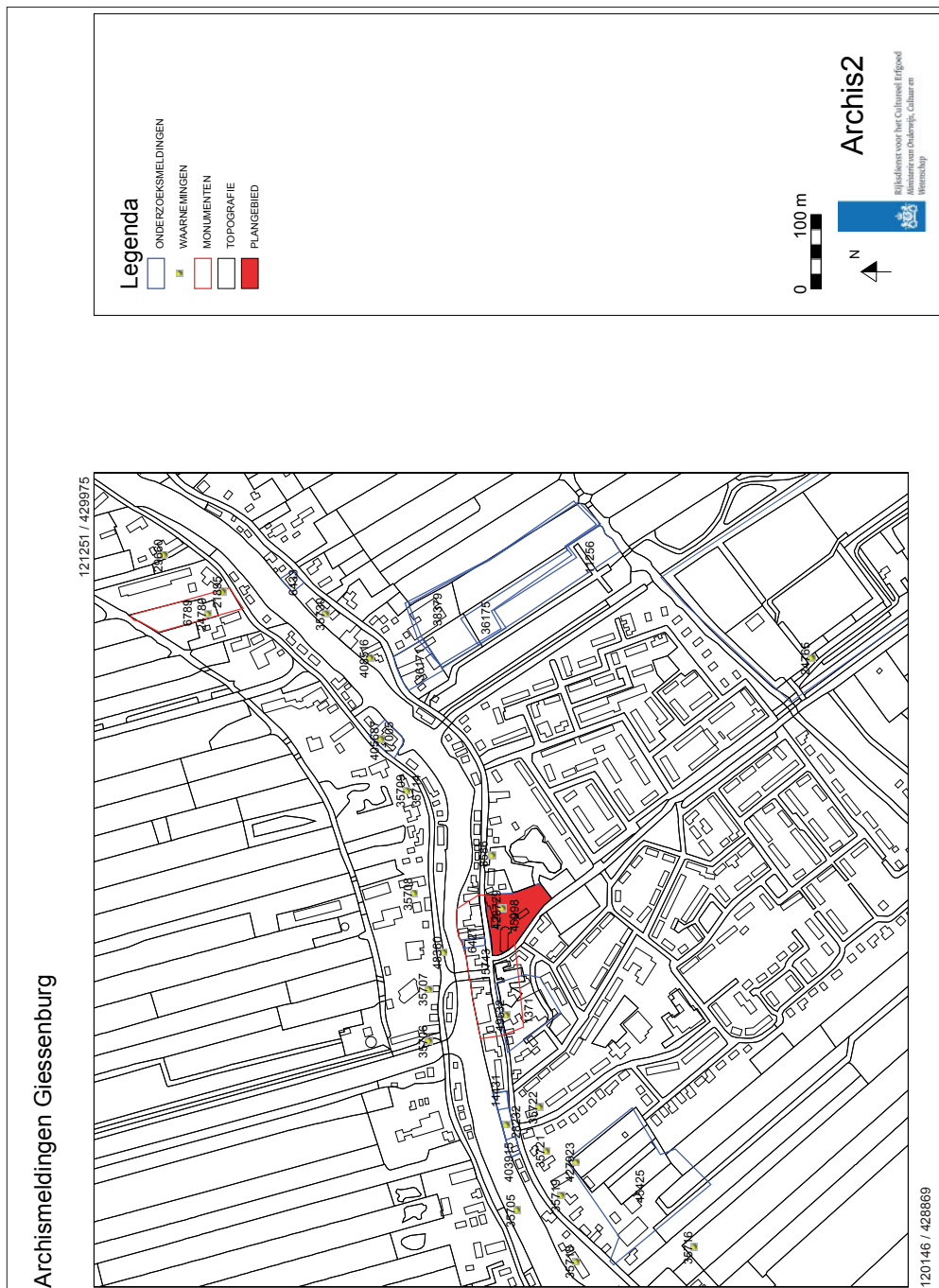
Bijlage 1. Geologische en archeologische tijdvakken

Ouderdom in jaren	Chronostratigrafie			MIS	Lithostratigrafie					
	Holoceen			1	Formaties: Naaldwijk (marien), Nieuwkoop (veen), Echteld (fluviaal)					
11.755	Kwartair	Laat	Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas (koud)	2	Formatie van Kreftenheye	Formatie van Boxtel			
12.745				Allerød (warm)						
13.675				Vroege Dryas (koud)						
14.025				Bølling (warm)						
15.700			Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)	Laat-Pleniglaciaal				3		
29.000				Midden-Pleniglaciaal						
50.000				Vroeg-Pleniglaciaal					4	
75.000			Pleistoceen	Weichselien (ijstijd)				Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)	5a	Formatie van Beegden
									5b	
									5c	
	5d									
115.000	Eemien (warme periode)	5e			Eem Formatie					
130.000	Midden	Midden	Saalien (ijstijd)	6	Formatie van Drente					
370.000					Formatie van Urk					
410.000			Holsteinien (warme periode)							
475.000			Elsterien (ijstijd)							
850.000			Cromerien (warme periode)							
	Vroeg	Vroeg	Pre-Cromerien		Formatie van Sterksel					
2.600.000										

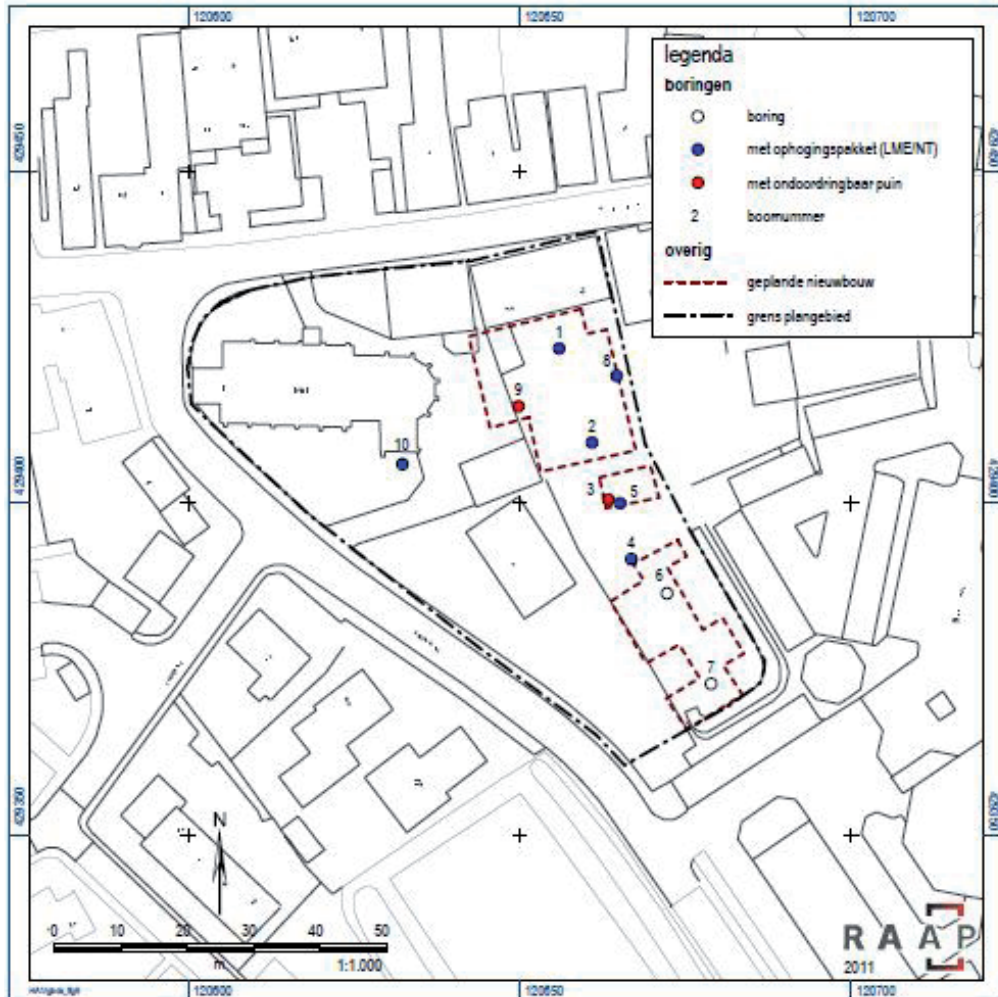
Cal. jaren v/n Chr.	¹⁴ C jaren	Chronostratigrafie		Pollen zones	Vegetatie	Archeologische perioden	
1950	0	Laat	Subatlanticum koeler vochtiger	Vb2	Loofbos eik en hazelaar overheersen haagbeuk veel cultuurplanten rogge, boekweit, korenbloem	Nieuwe tijd	
-1500	Vb1			Middeleeuwen			
-450	Va			Romeinse tijd			
0						IJzertijd	
12							
-800	815	Midden	Subboreaal koeler droger	IVb	Loofbos eik en hazelaar overheersen beuk > 1% invloed landbouw (granen)	Bronstijd	
-2000	2650			IVa		Neolithicum	
3755	5000						
-4900		Vroeg	Atlanticum warm vochtig	III	Loofbos eik, els en hazelaar overheersen in zuiden speelt linde een grote rol	Mesolithicum	
-5300							
7020	8000		Boreaal warmer	II	den overheerst hazelaar, eik, iep, linde, es		
8240	9000		Preboreaal warmer	I	eerst berk en later den overheersend		
-8800							
11.755	10.150	Laat-Pleistoceen Weichselien (ijstijd)	Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas	LW III	parklandschap	Laat-Paleolithicum
12.745	10.800			Allerød	LW II	dennen- en berkenbossen	
13.675	11.800			Vroege Dryas	LW I	open parklandschap	
14.025	12.000			Bølling		open vegetatie met kruiden en berkenbomen	
15.700	13.000						
-35.000			Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)			perioden met een poolwoestijn en perioden met een toendra	
75.000			Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)			perioden met bos en perioden met een subarctisch open landschap	Midden-Paleolithicum
115.000			Eemien (warme periode)			loofbos	
130.000							
-300.000		Midden-Pleistoceen	Saalien (ijstijd)				Vroeg-Paleolithicum

Chronostratigrafie voor Noordwest-Europa volgens Zagwijn (1974), Vandenberghe (1985) en De Mulder *et al.* (2003). Lithostratigrafie volgens De Mulder *et al.* (2003). Mariene isotop stadium (MIS) volgens Bassinot *et al.* (1994). Atmosferische data volgens Suiver *et al.* (1998). Zuurstofisotop calibratie (OxCal) versie 3.9 Bronk Ramsey (2003), toegepast op het Laat-Weichselien en het Holoceen. Archeologische periode-indeling en ouderdom volgens de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Vegetatie bewerkt volgens Berendsen (2000). Pollenzones volgens P. Vos & P. Kiden (2005).

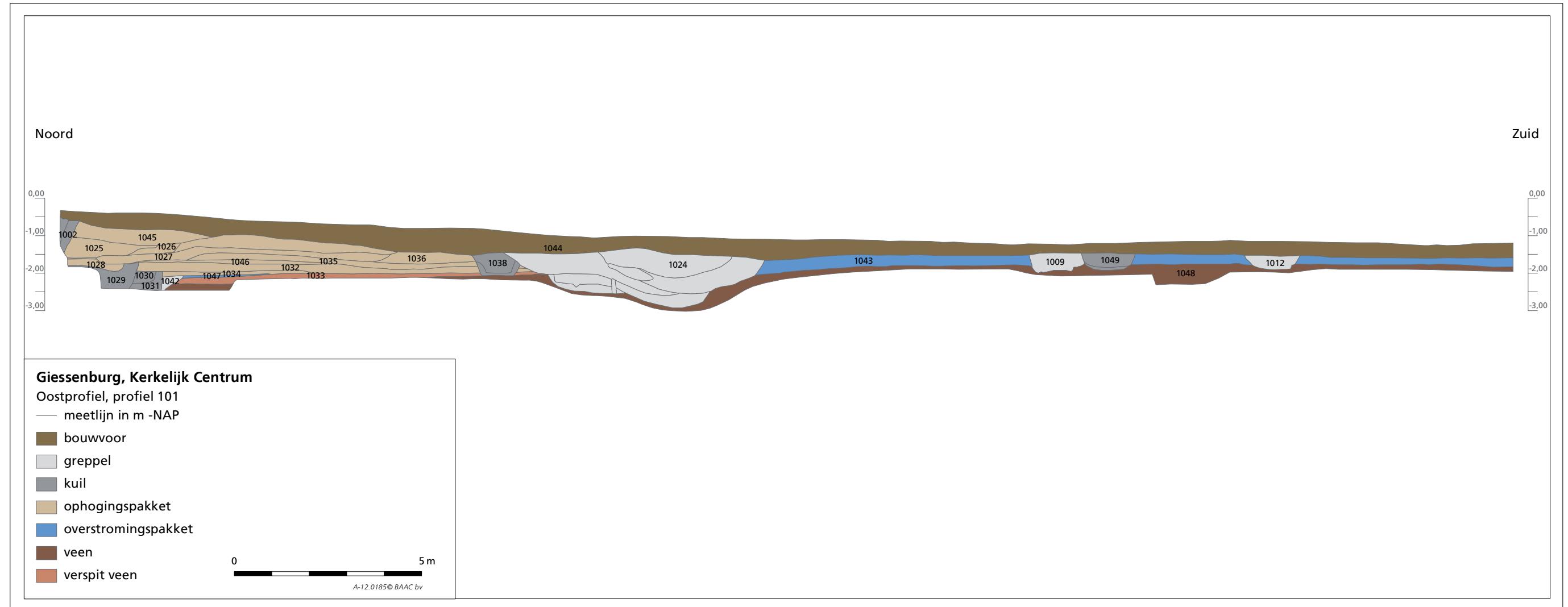
Bijlage 2. Archis: onderzoeksmeldingen, waarnemingen en monumenten

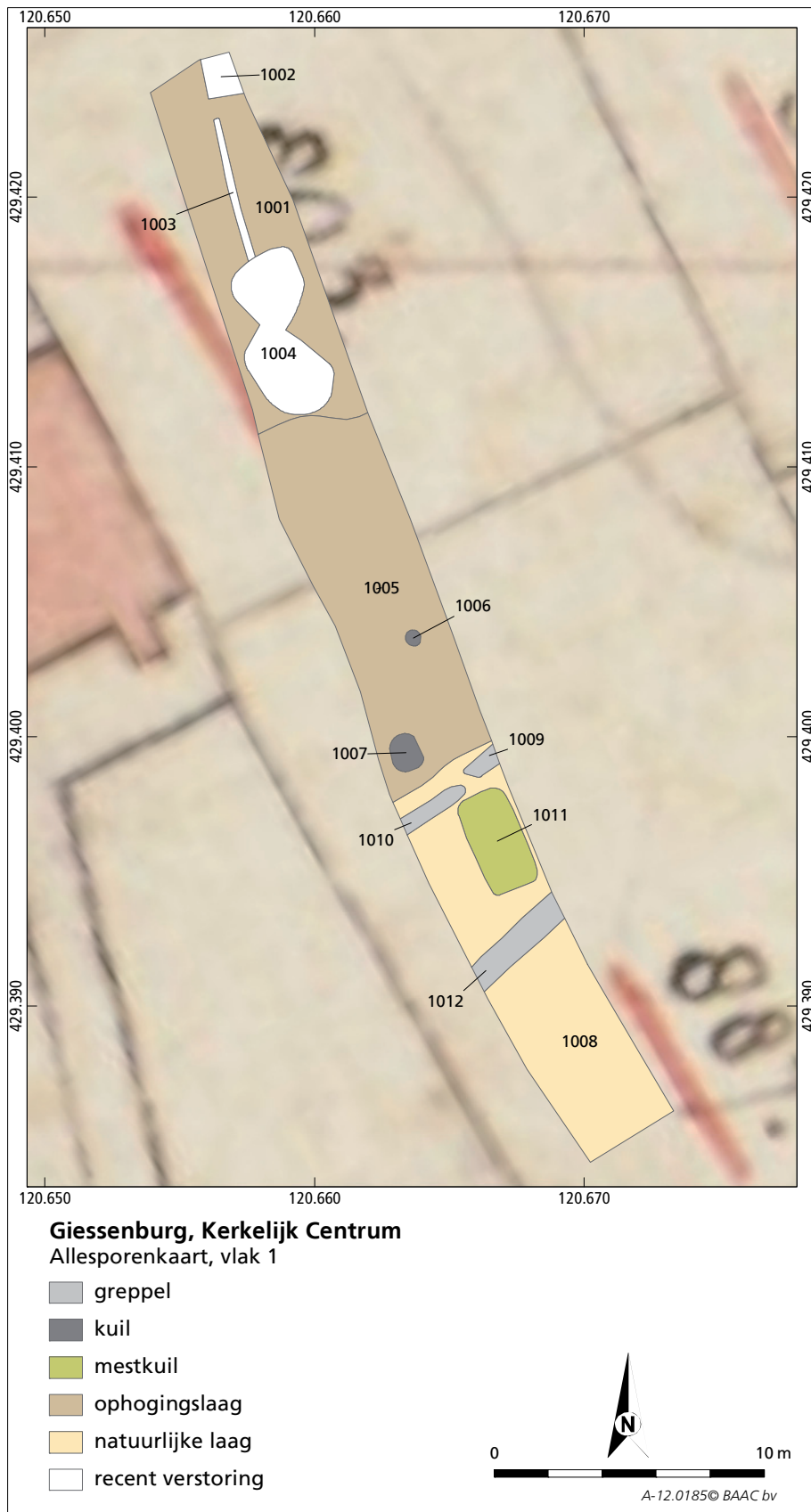
Bijlage 3. Boorpuntenkaart RAAP

Bijlage 4. Oostprofiel

Bijlage 5. Allesporenkaart, vlak 1

Bijlage 6. Allesporenkaart, vlak 2

